

CANKARJEV GLASNIK

MESECNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

I.
letnik
1937

*

2.
številka

Na predek je zakon

Pred mnogimi leti, ko še ni bilo čehoslovaške republike, sem govoril s pesnikom Macharjem, ki je bil takrat nekako na vrhuncu svoje literarne karijere. Poglobljaj se je v spise starih latinskih in grških velikanov in je bil začuden ob nepričakovanih idejnih globočinah in presenetljivih jezikovnih lepotah, ki jih je našel v njih. Znal je tako lepo govoriti, kakor je pisal in užival sem, ko sem ga poslušal. Iznenaden pa nisem bil, zakaj umevno je, da najde dozorel človek, ki **hoče** iskati, mnogo več od študenta, ki se **mora** učiti. Machar je bil kar navdušen, kljub temu pa se mi je prav tisti dan zdel nekam pesimističen. Po čudnih potih in stezah, po katerih se krečejo prijateljski pogovori, je beseda nanesla na napredek. In pesnik je odkimal. "Giblje se", je dejal, "giblje se, ne naprej, ne nazaj, le giblje se."

Vem, da je govoril tako tisti dan, ker je bil tako zatopljen v stare Rimljane in Grke, da ni mogel priznati sedanjosti ničesar, česar ne bi bilo že v preteklosti. Ne verjamem pa, da je vedno tako mislil. Njegovo delo, njegovi boji so služili napredku, in tudi njegove besede v drugih časih so bile drugačne. Ideje njegovih poetičnih in prozaičnih spisov so se gibale, ampak ne v krogu, temveč so imele smer, prav določeno smer, in ta je držala naprej.

On pa ni bil edini, ki je imel svoje ure na "Oljčni gori". Drugi velikani so jih imeli, in vsak navadni smrtnik jih ima, če resnično živi. Edino tisti, ki nikdar niso bežali v Egipt, pa tudi niso prišli v Jeruzalem, se jih morda obvarujejo. Oni, ki se nikdar ne prepirajo s pismarji in farizeji, se ne družijo s Samaritanci, ne dvomijo o starih naukih in ne razširjajo novotarij, bodo morda lahko ostali v mirni dolini in ne bodo prišli ne na Kalvarijo ne na Golgoto, kjer se postavljajo križi, odkoder

pa je tudi razgled po svetu. Dvomili ne bodo, toda—kaj **pa** bodo?

Nobeno globokejše življenje ni brez dvomov, brez obupnih, mučilnih dvomov. Toda dvome premaguje življenje—življenje človeka, življenje narodov, življenje človeštva, življenje vse-mirja. Kadar se trpinčeni duh umiri in se ozre okrog in okrog, spozna, da ima gibanje cilj, ki je vedno **pred nami**. In slediti cilju, se pravi napredovati. Mogoče je, da ne poznamo vseh ciljev. Mogoče je, da so pota včasih nejasna. Mogoče je, da včasih bolj slutimo, kakor vemo. Nič ne de. Kako bi vedeli vse, ko smo le ljudje, drobci v neskončnosti svetovja? Vprašanje je, ali bi radi vedeli ali ne. Komur ni nič na tem ležeče, je enak kamnu na cesti, ki ga vsakdo lahko brene in se ne zmeni. Kdor hoče, bo lahko izvedel več in podaril drugemu, kar je pridobil, da bo ta lahko zopet izvedel več in pomnožil spoznanje in tako dalje do konca dni.

Ali ni že v tem napredek? Nekdaj je človek, podoben veliki opici, živel na svetu, polnem nerazrešljivih in morečih ugank. Naredil se je dan in storila se je noč. Tam gori je bilo sonce in po noči mesec. To je delalo dan in noč. Ampak kako in zakaj? Kako da je bilo enkrat polno lučic na nebu, drugič pa nič? Kako da je mesec danes bil bleda okrogla plošča, drugič krajee, enkrat obrnjen na to, drugič na drugo stran, naenkrat pa je popolnoma izginil? Kako da raste trava po planjavah, pa drevje po vrhovih? Odkod prihajajo hladne sapice in uničujoči vetrovi, zakaj se pokriva zemlja s snegom in ledom in mora človek prezebavati do kosti? Uganke, uganke na vseh koncih in krajih, odgovora pa od nikoder ne. . .

Danes pa nam astronomi razlagajo ne le zemljo in sonce in planete, ampak najoddaljenejša svetovja in njihove zakone, fizičarji pa sestavo atoma in gibanje elektronov. Izračunali so pravila teže in silo, ki veže enake protone v mikrokosmičnem atomu. Zvezdoznanci štejejo številke tako ogromne, da jih je komaj razumeti, tudi če se izražajo v svetlobnih letih, fizičarji pa tako neznansko majhne, da strmimo, kako jih je sploh mogoče zapisati.

Kakšna dolga dolga pot, in kakšne so bile postaje na njej! Ni bila vedno široka tlakovana cesta z mestnimi in miljskimi znamenji, z navodili in opozorili za pešce in voznike, ampak najčešče je bilo treba utirati borno stezo skozi puščavo in džunglo, čez skalovje in trnje, in mnogo jih je omagalo na poti. Pa so prihajali drugi za njimi in krčili pot in iskali in našli. In dalje in dalje—venomer naprej.

O, včasih je bil človek tudi pahnjen nazaj. Celi narodi, vse človeštvo je bilo včasih zadržano, potisnjeno nazaj, in zdelo se je, da je konec poti. Pa ni bilo konca nikdar. Pojavljalo se je junaštvo, požrtvovalnost je cvetela v krvavih barvah, vstajale so sile in zopet se je odpirala pot, koraki so pridobivali tla, preko nekdanj izgubljenega je človeško pleme sililo naprej in prihajalo naprej.

Milijoni in milijoni let so minuli, odkar je bila porojena ta naša zemlja po neizpremenljivem zakonu, ki velja za ogromno Rimsko cesto z njenimi neštetimi sonci, in za neznatni kamenček v reki. In mnogo časa je bilo treba, preden se je ognjeno novorojenče toliko ustalilo, da se je moglo pojaviti na njej, kar imenujemo življenje. In ni začelo z velikim. Iz neznatne malenkosti, ki je ne razloči človeško oko, se je razvijalo večje, iz najpriprostejšega bolj sestavljeno in kakor telesa so se razvijali umovi—od instinkta najprimitivnejše živalce do čudovitih duhov Michela Angela, Goetheja, Newtona, Tolstoja. . .

O—napredek je, le da ne hodi po ravni gladki poti, ampak po trnjevih stezah. Ne prihaja sam po sebi, ampak je sad truda in bojev, žuljev in srag, trpljenja in žrtev, iskanja in učenja, in poguma v kljub vsem obupnim uram.

Še se spominjamo, kako je sijalo sonce in so cveteli vrtovi in dozorevalo sadje. Pa so se začeli dvigati mrakovi, in tema, gosta kakor megla se je začela plaziti po zemlji—na tem kraju, na onem koncu, slana je pomorila cvetje tu in tam, železne pesti so udarile po svobodah, ponočne grdobe so začele preganjati lepoto. In ljudstvom se je zazdelo, da so bile vse nade puste in so se za vekomaj umaknile strahovom. "Nazaj! Nazaj!" odmeva divja pesem od Alp in Pirenej. "Pest, ne um!" tulijo demoni od severa do juga. "Moja volja, vaša ubogljivost!" rohne VODNIKI v srajcah raznih barv.

Zdi se, kot da bi napredek bil premagan.

Pa se zdi, pa le ne more biti. Tisočkrat v zgodovini človeštva se mu je godilo tako, se je zdelo tako, so ljudje verjeli tako. A ne vsi. In oni, ki so verjeli drugače, so naposled imeli prav.

Verjeli so, da mora po vsaki noči priti dan in da se mora tudi najstrožja zima umakniti pomladi. In dnevi so prihajali in pomladi so se vračale. Oblaki so lahko zagrinjali sonce, pregnati ga niso mogli.

Odkod bi bilo vse, kar je človeštvo pridobilo od svojih začetkov, če ne bi bilo napredka? Kako bi črnici imeli svoje pisatelje in umetnike? Kako bi Einstein razkladal razmerja svetov in zdravniki zdravili "neozdravljive" duševne bolezni?

Kako bi Rusi letali čez severni tečaj, če bi napredek bil prazna pena?

Kako bi v Clevelandu poslušali Debussyja in Brahmsa in Čajkovskega, ki jih igra orkester v Parizu, kako bi se Avstalec menil z bratom v Detroitu, če bi se vse življenje le sukalo krog mrtve točke?

V najtemnejših dobah, ko je misel bila greh in zločin, so bili ljudje, ki so verjeli v napredek in ker so verjeli, so delali zanj in se borili zanj in trpeli zanj in so ga pospeševali in so—zmagovali. Mi pa uživamo sadove njihovega dela, in oni, ki pridejo za nami, morajo začeti s plodovi našega napredka, da bodo mogli napredovati in zapustiti svojim potomcem več kot so podedovali.

Ura na Oljčni gori pride in mine, človeštvo pa gre naprej. In kdor hoče biti del človeštva, mora ž njim. Zakaj napredek je Zakon. Svet boleha, ali svet ne umira. Za boleznimi so zdravila, a bolnik ne okreva brez zaupanja. Verjeti moramo v napredek, tako trdno verjeti, da postane vera prepričanje, pa zraste iz te vere sila in pogum, ki preženeta dvom in strah. In tedaj bo napredek!

Napredek postane blaginja in lepota, zdravje in veselje, radostno ustvarjanje in hrepeneče učenje, ljubezen in—mir.

Bodimo previdni z rabo besede "nikoli". Včasih so se v zgodovini človeštva pojavljali preroki, napovedujoči kaj da bo. Še več, nešteto krat več pa je bilo negativnih prerokov, ki so včasih hladnokrvno, včasih srdito, včasih zasmehljivo, včasih bolj po tihem trdili, da "tega nikoli ne bo".

Če bi bili v srednjem veku glasno napovedovali telefon ali celo radio, bi vas bili imeli za "coprnika". Car Ivan grozni je dal pogubiti mladega Rusa, ki je izdelal primitivno letalo in res poletel... Pred petdesetimi leti so naši profesorji trdili, da ne bo nikdar mogoče krmariti v zraku. Če danes kdo pravi, da bodo ljudje letali od zemlje do Marsa, da bodo rabili atomsko energijo in—odpravili vojno, je edini pravi odgovor: "Mogoče".

Pritisk od zgoraj

Katka Zupančič

(Nadaljevanje.)

Še ga je pridržala. "Detece se je pred kakšno uro napilo dobrega, zdravega ženskega mleka. Za nekaj ur ti ni treba skrbeti." Še nekaj mu je pošepetala v uho, in Stipko je vzel malega Stipka izpod srajce in ga nesel v naročju čez prag in potem, ne da bi se ozrl na desno ali levo, odkorakal po cesti...

"Ježeš, kako ga nese, niti cesar ne bi mogel svojega lepše nositi," je dejala gospodinja in se vrnila v hišo.

Siv je bil tisti dan. Že zjutraj so se pokazali na nebu tenki oblaki, ki so polagoma narasli, se zgoščili in spojili ter se razpregli čez vse nebo.

Za Stipka pa je bil tisti dan še posebno siv. Komaj je prinesel dete k sebi na dom, že mu je jela pojemati moč, ki mu jo je bila dala zavest, da je ravnal, kakor sta mu velevala pamet in srce in kakor bi si bila želela Malka, ki jo je za vselej izgubil.

Izvojevana zmaga mu je bila v nemalo zadoščenje. Saj se od te strani doslej še niti poznal ni. Ni vedel, da se do skrajnosti pritiran zna postaviti. Skoro žal mu je bilo, da ni tega ali onega vseeno sunil v nos, ko je bil že v takem zaletu, da bi jih bil najrajši pobil ko muhe. Naj bi si ga ljudje zapomnili in se nikdar več ne vtikali v njegove zadeve. Dete je njegovo in njegovo ostane.

Vso ljubo pot je razmišljal, kako bo tega svojega sinka vzgojil, ga pošiljal v šolo in mu dal vse mogoče prilike, da se bo razvil v človeka, nad katerim se bo čudil svet: "To, pravite, da je Stipkov sin?"

Ali zdaj, ko si je ogledaval malo štručico na svojem iz desek zbitem ležišču, se je pričel trezniti. Upadal mu je pogum. To majceno bitje—še v povojih ga skoro nič ni, kaj pa šele brez povojev. Pogledal je svoje lopataste roke. Bog nebeški, saj si ga še v roke ne bo upal vzeti. Zdrsnilo mu bo izmed dlani...

Stipko se je zgrozil pred strašnim pri-

vidom. A če ga prime tesneje, ga zmečka, pohabi — — oh!

Spomnil se je starke in bilo mu je neznanško žal, da je ni pripeljal kar s seboj. Kaj zato, če bi kazali za njima in se smejali, češ, glejte ju, čeden par: čarovnica in divjak. Spomnil pa se je tudi starkinega zagotovila, da je dete sito in bo za nekaj ur mirno. To ga je toliko pomirilo, da je vsaj začasno mogel potisniti vso perečo skrb v ozadje in se domislil nujnih vsakdanjih del v hlevu.

Pa jedva je stopil na dvorišče, je bila tudi že Skrb za njim. Pokazala je na poslopje. 'Ali vidiš hlev? Med kolibo in lopo stoji in je zidan in svetel in zračen. Pa koliba? Drži se ga kakor bradavica. Lesena, razkopana, skratka, grša je od lope na drugi strani, kajti lopa vsaj zakajena ni. Pa te bo dete nekega dne vprašalo: zakaj imajo konji lepo hišo, vidva pa ne? Kaj boš odgovoril?'

Stipko je sklonil glavo in vzdihnil.

V hlevu je med delom trepljal konje in jim govoril več nego po navadi. Pa zaman, skrbi se ni mogel otresti. Šepetala mu je: 'Detece imaš v kolibi... Konjem znaš glas, ne pa detetu... Kaj bo?' — Konopka pride, se je branil.

'Pride... Ali kdaj? Ko bo lačno, zajoče... Kaj mu boš dal, kako ga potolažil? Da, da, poln lonec žgancev bi mu nakuhal, ko bi moglo jesti. Ali tako dete samo pije. Mleka nimaš, dokler ga starka ne prinese. Torej vode, da ga premotiš... A kako? Z žlico? S tvojo veliko žlico, da mu boš ranil ustnice, ali ga celo zadušil z vodo...'

In Stipko je zmišljal in zmišljal in se domislil: vogal čistega robčka namoči v vodo in ga ponudi malemu.

'Ježeš, ježeš, prva dobrota, ki mu jo izkažeš, bo—prevara... Taka ti je očetovska ljubezen! Naj je še tako velika, naj sega do neba: vpričo takega drobljanca je brez moči, je jalova—'

"Malka, Malka, zakaj si mi umrla...?"

je zatulil Stipko na ves glas in se naslonil na jasli. Belec poleg njega je iztegnil vrat in se z nozdrvi dotaknil njegovega lica.

Toda skrb ni mirovala, ni pustila, da bi se Stipko preveč udajal žalosti, in Stipko je govoril konju: "Dete imam, Belček, sinka, živ spomin od nje. Ali nežen je, ko kaplja, tako nežen. Vse do zadnjega vlakenca bi si dal potegniti s kosti, samo da bi si ga ohranil... In ko bo večji, ga boš ti smel nositi na svojem hrbtu, samo ti..."

Skrb pa: 'Ej, prismođa, če te sliši gospodar—.'

Pogladil je Stipko konja po čelu, pa tiho dejal: "Gospodarjev si, da, toda srce ti bije zame, in ni ga, ki bi te mogel podkupiti, ti dobra, poštena žival..."

Skrb: 'Norec, take popevke si pel konjem vsa ta leta do danes; toda zdaj ni več časa za to—nisi več sam. Dete...!'

Stipko brž iz hleva. Vse mirno. Pa zopet nazaj na delo. Skrb v pete za njim: 'Otroku je treba zibeli. Kje jo imaš? Da ga boš imel čez noč pri sebi? Zaspal bi in zadušil dete.'

Stipko se je domislil v lopi prislonjene nečke. 'Oha, nečka!' se je posmehnila skrb. 'In vanjo tisto svojo vrečo, ki jo imaš za vzglavje in je z ovsenimi plevami nasuta. Niti pernice nimaš...'

"Dobro bo za silo," se je branil Stipko in bilo mu je neizrečeno hudo.

Skrb ni poznala usmiljenja. 'Pa v tistem tvojem zatohlem brlogu z enim samim okencem—in rojem muh, kako naj uspeva?'—Prezračil bo, z vejami napodil muhe. Pa vsaj muh notri ni.

'Seveda, seveda, ko imaš pa vedno zaprto; zato pa smrdi notri, da nikoli tega—. Ubogo dete!'

Pustil je Stipko delo, skočil za hlev in odlomil orehovo vejo pa hitel z njo k otroku. Škrtaje z zobmi je napodil mušji par, ki se je složno pasel v kotičku otrokovih ustec. Odprl je okno in z vejo skušal pregnati zatohlino zaeno z muhami. Potegnil je sapo vase in še sam pomagal pihati... Vse bo storil, karkoli mogoče...

Skrb le ni odnehala: 'Oglej se naokoli! Naglej se tesnih, umazanih sten,—ilovnatih, hladnih tal.'—Prebelil bo stene in našel desek za tla.

'Naglej se črvive mizice v kotu, omare onostran, polic, polnih ropotije in prahu, pečice, ki je topla le, dokler vanjo betkaš! Naglej se nizkega, črnega stropa, z glavo se lako zadeneš obenj. Naglej se vsega in povej, je li ena reč tu notri, ki ima kakršno koli barvo? Mar ni vse sivo in umazano rjavo, s kocem na ležišču vred? Mar je to barva za otroške oči? Mrzka, umazana beračija—in v tako beračijo si prinesel otroka?—Seveda, več otrok se rodi v beraških kočah, praviš, nego v bogataških palačah... zato da ima smrt kaj kositi...'

Stipko se je ves obupan prijel za glavo.

'No, da, pa saj se ni ti nisi rodil pod mnogo boljše streho, nego je ta, in si vendar zrastel v hrusta,—to pa zato, ker si imel mater, dočim je tvoj sinko nima...'

Če bo v njegovi moči, bo navzlic vsemu živel. On mu bo oče in mati.

'Haha, mati... mati... Ne vidiš, kako zmiguje z ustnicami? Sesa, v sanjah sesa...'

Stipko je zastokal in si pokrill oči. Morda se Konopka kaj več spozna. Ženska je, stara in betežna, toda ženska je le. Truden in izmučen je hotel sestiti na stolico.

'Oho, kaj bo, če pride gospodar? V hlevu ni še opravljeno. Dejal je sicer, da ga danes ne bo, pa kaj se ve. Rajši kar zopet po prstih mimo malega in ven! Zaman si želiš, da ga ne bi bilo danes. Siguren nisi. Zato le hitro!'

Najprej po nečko, si je mislil Stipko.

'Ne bodi nor! Najprej opravi v hlevu! Potem šele— —. Nič ne hudičaj, marveč glej, da ne najde gospodar kakšnega nereda. Že tako ne veš, kakšno ti zagode. Morda je že zvedel...'

Naj! Postavil se bo Stipko: v kolibi odloča on, hlapec, Tako je bilo dogovorjeno.

'Da, ali takrat nisi imel sinka. Če bi namesto sinka imel psička, bi se gospodar ne zmenil, pa naj bi ščene še tako bevskalo in zavijalo. Ne veš pa, kako sprejme otroško vekanje...'

Kakor hoče. Naj mu pa odpove. Saj slabše plačevati ga res ne more nihče več. Žival ga bo seveda pogrešala, toda za sinčka gre in zanj spremeni tudi službo.

'Spremeni—. Lahko je reči. Toda mar nisi že poskušal? Prej že in potem zaradi Malke. Pa se spominjaš, kako so te sprejeli? Preodljuden si, tuj. Kakor si velik in močan, si

vzlic temu boječ, a kažeš se nasilnega, divjega, da se te boje. Tebi prija njih bojazen. Ali to se ti maščuje: mrze te in ti ne zaupajo. Gospodar te ima na dlani. On edini ve, da si jagnje v volčji koži ali pa kvečjemu razjarjen oven, če te bes prevzame, kakor te je davi. A tega gospodar ne pove nikomur. Že ve, zakaj ne. Narobe: starši jih s teboj...'

O, Stipko ve vse to.. Sam je ujel nekdanj besede: "Ni se mu varno preveč približati, razen če imaš vselej pripravljenega—" in gospodar se je potrepal ob stran ter naznačil, da nosi vedno orožje pri sebi. A Stipko ga je po tistem nalašč včasih otepal prahu—samo da ga je dobro obtipal in se prepričal, da se je gospodar debelo zlagal. Pa vendar mu Stipko ni preveč zameril, zakaj ljubše mu je bilo, da ga imajo ljudje za napol ukročeno zver, nego za pohlevnega vola, ki ima močan šinjak za jarem, rogov se pa rabiti ne upa. Toda zdaj mora vse to nehati. Nastopil bo, nastopil kot človek, ki se zna potegniti za svoje pravice...

'Prepozno... Na blizu in daleč poznajo gospodarja. Na blizu in daleč ne bo zate službe. Tu obvisiš na milost in nemilost gospodarjevo.'

Ne sme biti prepozno! Za sinka gre... O, pozabil je, dete... Zaklatil je z rokami in skočil iz hleva...

"Nu, nu, nemara so ti duhovi za petami?" Stipko se zdrzne. Na dvorišču stoji gospodar.

"Vprašal sem, če si videl duhove?" Gospodar je dobre volje.

Stipko pa ne more črhniti ne bele ne črne. Z ušesi pri kolibi, v glavi pa edino vprašanje: ali ve, ali ne ve?—strmi v gospodarja kakor v zemljo ukopan.

"Hm, Stipko, videl sem te že vsake vrste: čemernega kakor kokoš na dežju, pa tudi veseliga, ko so te bila od ušesa do ušesa sama usta. Ali takega, kakršnen si danes—nak. Si uročen, ali kaj? Bože mili, saj ti padejo oči iz jamic, spodnja čeljust se ti je pa že tako menda izčlenila. Daj no, daj! Zgani se!"

Stipko se ne zgane.

"Tak za hudiča! Si res omutavel? Ali pa si se, pokora, nemara naskral žganice?" Pristopi za korak in potegne v nos. "Nak, smrdiš le kot po navadi. Hm..." Zdajci se gospodar iznenada namrši, stopi mimo Stipka do vrat in se razgledava po hlevu in konjih. Bilo je vse

v redu. Pomirjen je nekaj trenutkov okleval, potem pa le zinil.

"No da, mislil sem stvar obiti, pa vidim, da si tolažbe potreben. Povedali so mi, da si takorekoč ovdovel. Ali da bi si to reč tako strašno gnal k srcu—pojdi no!" Držal se je in govoril resno in morda je tudi mislil resno, toda pri vsem tem je kazalo, kakor da zdaj zdaj buši v smeh. Bil je pač takega obraza.

Stipko se je zganil in se vročično ozrl proti kolibi, na skrivaj trepetajoč, da bi se dete utegnilo ta trenotek zbuditi in zajokati.

Gospodar je pogledal na uro in vzkliknivši, da bi že moral biti na potu, je velel: "Stopi in potegni izpod lope koleselj, pa vpreži to pot samo belca."

Stipko se je vidno oddahnil in preden bi trikrat obšel vse poslopje, je imel vse pripravljeno in okomatanega konja pri ojesu.

"O, vse počasi boš vse pozabil," je gospodar zopet načel. "Čas, vidiš, zaceli vse rane. Čas in pa delo. Zato ti bom poskrbel za spoznanje več dela. Zvedel sem za brejo kobilo. Jutri ali pa pojutrišnjem ti jo pripeljem, če le ne bo predraga. Na vsak način pripravi zanjo prostor." In ko je že sedel na koleslju, je dostavil: "To ti pa kar naprej povem, Stipko, za večjo plačo boš zaman onegavil. Veš dobro, kako je..."

Voz je že davno oddrčal po peščeni poti na cesto in izginil za ovinkom, ko je Stipko še vedno strmел za njim. Naposled je dejal: "Ve, žrelo skopuško ve, vse ve. Pa si je po tem uravnal svoje račune: odsluži, hlapec, tudi najemnino za dete, pa naj si je tako majhno, da bi v klobuku imelo dovolj prostora. Sveti Bog, če bi bilo po mojem, ne bi on belca imel na povodcih, ampak belec njega..."

Tu ti zasliši dečji plač. Ves zaskrbljen se ozre naokoli: Konopke še od nikoder... V par skokih je bil pri otroku. Domislil se je robca. Vsi svetei! Robec... Iz omare potegne predal, da mu pade na nožne prste. Robec. In vode. Izgine v vežico in se vrne s polnim korcem. Namočil vogal. "Na, ljubo moje, na..."

Usteca iščejo, dokler ne začutijo in hlastno pograbiyo vogal; dete vleče, vleče... Pa nakremži obrazček, spusti vogal in v jok. Stipko brž vogal zopet v vodo in znova: "Na, na... O Kristus, ki si v Kani Galilejski spreminjal vodo v vino in skrbel za pijance—tu, tu poglej... O, tu poglej!" In spet malemu:

“Počakaj majceno, samo za hip potrpi—na, vidiš, le pij, dobra, dobra vodica...”

Cele pol ure se je mučil z otrokom, ki se je bil kaj kmalu ‘dobri vodici’ uprl in samo še jokal in jokal, dokler ni naposled utrujen zaspal. Zdaj šele je Stipko začutil vse svojo utrujenost. Z obraza mu je kapljaj pot, tresel se je po vsem životu, sopel pa tako, kakor da je prenašal gore. Odložil je dete in tiho po prstih zapustil svoj brlog.

Uzrl je starko, ki se je s svežnjem pod pazduho bližala. Na kretnjah se ji je poznalo, da hiti, mudilo se ji je k detetu in vrh tega se je bala dežja, ki so ga že napovedavale prve kaplje.

Stipku pa se je zdelo, da bi lahko stopala hitreje, če bi le hotela. Pa kdo se briga za tuje dete... O, to jo bo spovedal, vse ji bo zočital! Greh je bilo njej kaj verjeti, in še večji greh se zanesti nanjo, tako ji bo dejal.

Ali ko je nazadnje le priklesala, postavila najprej steklenico mleka na mizo, pa se s plosko roko udarjajoč po prsih spustila poleg sveznja na stolico, je molčal. Počasi se je ozrla, poiskala z očmi dete, pokimala Stipku in dala z roko znamenje, naj potrpi še malo—

“da me sapa dohiti”.

Vkljub utrujenosti se mu je nasmehnila. Noge, vidiš, tri ima, pa vseeno menca in menca in ne pride nikamor. Bila bi tukaj še davno, toda noge in sapa—s temi ima težavo. Cula se namreč ni sama nabrala.

Medtem si je Stipka natančneje ogledala in, zmajevaje z glavo, je menila: “Pozna se ti, da te je imela skrb v mehu. In najbrž nisi danes še ničesar jedel.” Potegnila je iz cule kos kruha. “Črn je in suh—kruh revežev. Privošči si ga. Otroku hočeš dobro—misliti moraš tudi nase.”

Stipko se je čudil, kako ji je prišlo vse to na um, ali je mar res vsevedna? A ko so se pozneje njene mršave in kot trta rjave roke tako spretno lotile deteta, se ni mogel prečuditi in ves zavzet jo je vprašal: “Pa, teta, kje ste se naučili vsega tega?”

“E, saj so tudi mene nekako tako previjali, ko sem bila taka le, pa sem si zapomnila, vidiš. Ti si nisi zapomnil najbrž nič, imaš pač trdo glavo...” Tako mu je odgovorila in spretno prikrla skrbi, ki jih je imela tudi ona za otroka.

(Konec prihodnjič.)

ZANIMIVI EKSPERIMENTI

Ko je bila ruska revolucija še mlada, so časniki teknovali, kateri bo znal povedati več groznega iz sovjetske zveze, zlasti na polju morale, ki je baje padla na živalsko nižino. Med drugimi dokazi so navedli, da oplodjujejo ženske na umeten način. Tudi časniki seveda ne morejo vedeti vsega, ampak ta vest je vendar nekoliko osmešila indignirane poročevalce—ne da je bila iztresena iz rokava, ampak ker je bila že takrat ta praksa znana Ameriki leta in leta in se še sedaj vrši, najbrže ne v “nižjih” krogih, pač pa tam, kjer morejo plačati. Marsikatera družina brez otrok si jih želi in često si pomagajo z adoptacijo. Nekateri pa s tem niso zadovoljni in bi radi otroke “svoje krvi”, zlasti če jim lahko kaj znatnega zapuste. V tem slučaju jim znanost pomaga z umetno oploditvijo.

Ta metoda je postala zelo važna v bioloških eksperimentih za križanja med živalimi raznih vrst, na primer med levom in tigrom, iz katerega je izšla nova žival, ki ima znake obeh. Tako so ruski znanstveniki v Turkestanu nameravali oploditi tudi šimpanze s človeškim semenom, da bi nemara na ta način kaj več izvedeli o sorodstvu človeškega plemena z živalskim in o najprimitivnejših ljudeh, ki so izginili s sveta. Vodja ekspedicije je umrl in od takrat se ni slišalo nič o teh eksperimentih, razen da so jih nemški učenjaki hoteli nadaljevati.

Pred sto leti je bilo na Irskem okrog osem milijonov prebivalcev. Sedaj jih je le okrog tri milijone. V Ameriki jih je več, kot na Irskem.

Dragotine. Leta 1871 je bila Amerika še vedno vsa razgreta, kadar je počil glas, da so kje našli zlato, srebro ali kaj podobnega. Take reči so se bile res našle, včasih v krajih, kjer ne bi bil nihče pričakoval in marsikdo je bil obogatel. Ko sta torej neki Filip Arnold in John Slack prišla v Bank of California v San Francisku in hotela deponirati vrečico s surovimi dijamanti, rubini, smaragdi in safirji, in je bančni uradnik naznanil to predsedniku William C. Ralstonu, je bil ta takoj prepričan, da sta morala odkriti kakšno bogato zalogo. “Prospektorja” sta se nekaj časa obotavljala, naposled sta pa izjavila, da sta pripravljena prodati polovico dobička svojega “dijamantnega polja”. Ralston je poslal rudniške izvedence, da bi ogledali vso stvar, in ti so se vrnili s povestjo, da je kraj ves poln dragega kamenja, tako da ga je prav za prav treba le pobirati. Vsak šolar danes ve, da je kaj takega geološko nemogoče. Takrat pa ni bilo v deželi mnogo izurjenih geologov, pohlepnost pa je bila velika. Arnold in Slack sta pokazala še eno vrečico draguljev, ki so jih brez vsakega pojma o surovih dijamantih cenili na milijon in sto pet in dvajset tisoč dolarjev. Ralston in njegovi kapitalistični tovariši so po navidezno težkem pregovarjanju odpravili Arnolda in Slacka s sedem sto tisoč dolarji in so organizirali družbo z 10 milijonov dolarjev kapitala. Vse se je začelo na veliko. Ko pa sta prišla dva vladna geologa, sta takoj spoznala, da je bil kraj s surovimi dijamanti, rubini, smaragdi in safirji “posoljen”. Vsa pričakovana bogastva so padla v vodo, Ralston in njegov tovariš Harpending sta delničarjem vrnila prevarantoma izplačanih sedem sto tisoč, ljudje so se jima pa še dolgo rogali.

JOŽE ŠIRCEL:

Jernejeva pravica

In Jernej robotal je petdeset let,
sezidal je hišo ponosno;
zdaj njive rodijo in drevje gre v cvet
in klasje priklanja se rosno.

Vsa leta je polja škropil njegov pot,
njegove sejale so srage;
zdaj plača prihaja, užival bo plod
in ure preživljal bo blage.

A Sitar mu pravi: "Ti hlapec si bil
in zate ni tu več prostora;
glej, da si boš culo še danes povil —
iz poti! ti stara pokora!"

Norčavo se zdelo Jerneju je to
in vprašal je: "Kje je postava,
da tisti, ki zemljo oplodil je vso,
po svetu za kruhom naj tava?"

Cekin je cekin, a pravica je moč!"...
Jerneju zasveti se lice
in tja gre k sodnikom, da oni v to noč
posvetijo z lučjo pravice.

"A kakšno pravico prišel si iskat?"
ga prvi sodnik izprašuje.
"Ni v knjigah je take, ko ti bi jo rad.
Postava ti zmot ne varuje..."

"Ni zmota!" — po mizi udari Jernej.
"Naj žanje, kdor orje in seje" —
to višjim sodnikom razlaga. A glej —
vsak gleda ga le in se smeje.

"Kam skrili ste pravdo?" — Jernej ostrmi.
"O, cesar deli jo s prestola!"
Na Dunaj poln upov tedaj pohiti
in — vjame ga carska patrola...

A ko ga brez pravde nazaj priženo,
pred cerkvijo hlapec zakliče:
"Kje Bog je? O, kje je pravično nebo?"...
"Brezverec!" — druhal zaskoviče.

"Razbojnik? Brezverec?" Jernej se zgrozi.
Pravico zdaj boste spoznali...
V plamenih je hiša in skedenj gori.
Jerneja so v ogenj zagnali...

Premagana depresija

Ali je leto 1929 tako daleč za nami, da je pozabljeno vse, kar se je zgodilo takrat in godilo potem nekoliko neskončno dolgih let, dokler se niso polagoma, zelo polagoma začela odpirati vrata tovarn, bank, trgovin in pivovaren? — Včasih bi se človeku res zazdelo, da je vsa ona brezprimerna beda z milijoni in milijoni stradajočih nezaposlenih ljudi, z grandioznimi polomi, z bujno se razvijajočim zločinstvom, s fantastično pomnoženimi samomorji, s "Hooverjevimi vasmi" in taborišči neprostovoljnih nomadov po praznih stavbiščih, da je vsa ona v kruto resničnost prenešana neverjetnost, da je ona vseobsežna žaloigra z milijoni individualnih in družinskih tragedij prišla popolnoma v pozabo. Če še kdo omenja to dobo, se le zgodi, kadar nam hoče povedati, da je "depresija" premagana, in če je optimist prve vrste, da doda "enkrat za vselej".

Ali pa je res do pičice tako?

Po svetovni vojni je tudi bilo nekaj krize in precej ljudi je posedalo in spalo po parkih. Nekateri čudne reči so se zgodile, ko so se vojaki vrnili iz Evrope in v civilno življenje. Morda se še kdo spominja, kako so se v nekaterih mestih prodajali, kakor so včasih prodajali črnce v sužnost. Pa to je minilo in se nekako zabrisalo, potem pa je prišla slavna "prosperiteta". In takrat je skoraj vsa Amerika verjela, da so se dobri časi naselili za stalno. "Zadnja kriza" je bila odpravljena. Če je kdo dvomil, je bil črnogled. Če je kdo opozarjal, da je bilo zidanje večinoma špekulativno in da prihaja ogromno število kupcev novih hiš v nevarnost, da jih izgube, je bil nevoščljivec. Kdor je dejal, da mnogo industrij producira tja v dan, da so nekatere mezde res razmeroma visoke, druge pa tako nizke, da ne zadostujejo za več kot skromno preživljanje, ali pa še za to ne in da množice ne bodo nikakor mogle pokupiti vsega, kar bo vrženo na trg, da so mnoga velika podjetja na nezdravi podlagi, da se banke bavijo s posli, ki ne spadajo v njih področje, da so zemljiške kupčije pogostoma fantastične, je bil Jeremija in njegove besede krokanje črnega vrana.

Kako se je končalo, je dobro znano.

Sedaj so se razmere nekoliko zboljšale, in zopet se razlega klic po deželi, da je "depresija" premagana, in zopet nekateri dodajajo "enkrat za vselej".

Če bi bilo res tako! Če bi bilo res vsaj za kakšnih pet in dvajset do trideset let, da bi si ljudje oddahnili in se nekoliko pripravili za morebitne nove deževne dni!

Žal da dejstva nikakor ne opravičujejo take pobožne vere, ampak kažejo, da kriza sploh še ni premagana, še manj pa za stalno odpravljena.

Pred vsem imamo vprašanje nezaposlenosti, ki je važno zaradi velikega števila prizadetih ljudi, obenem pa tudi nekak barometer splošnega gospodarskega stanja. Natančnega števila nezaposlenih v Zedinjenih državah ta hip ni dognati, ker mislijo še le začeti s štetjem, toda če se uradne številke sučejo med osem do deset milijonov, je gotovo, da ni manjše. Računajoči družine zelo zmerno, imamo vsaj trideset milijonov ljudi, ki ne živijo od svojega dela, ampak jih mora kdo podpirati. Seveda slišimo ugovore in pojasnila. Tudi v povsem normalnih časih so v deželi nekateri ljudje nezaposleni. Nekatera dela so sezonska, a tisti, ki jih opravljajo, vedo to, torej morajo biti pripravljeni na tako nezaposlenost. Zamenjava starih strojev z novimi, preizkušanje novih modelov in podobni vzroki včasih zapirajo vrata tovarn, a taka nezaposlenost je le začasna. Povrh tega pa so vedno ljudje, ki nočejo delati, tudi če imajo priliko za to, trempi, naravni lenuhi, zanikrneži. In prav sedaj je njih baje izredno veliko število.

Ni dvoma, da je v naši družbi neka stalna nezaposlenost. V Ameriki, kadar so časi "prav dobri", štejejo do dva milijona ljudi brez dela. Prav za prav pa to ni nič, da bi se ta slavna družba bahala, in tudi od tod pa do sedanje številke—osem do deset milijonov ali pa nekaj več—je še dolga pot.

Da pripada večina sedaj nezaposlenih ljudi vrsti trempov ali hobotov, se tudi največji sovražnik delavstva ne bo upal trditi. Da so

nekateri med njimi leni ali pa nesposobni, je že res. A to spada v drugo poglavje, kjer imajo socijologi, psihologi in včasih zdravniki besedo. Da je danes njih število kaj večje kot v tako zvanih normalnih časih, je verjetno, pa ne popolnoma nerazumljivo. Depresija ni vplivala le na žepe. Prizadeti so bili pred vsem želodci. V človeškem telesu pa je želodec zelo važen faktor, ki ima zveze z drugimi organi, tudi z glavo in z duhom. Ni treba, da bi vedno krulilo v njem. Če nikdar ne veš, kje vzameš jutri in pojutrišnjem, da mu kaj daš, in če se ta vprašanja ponavljajo dan na dan, leto, dve, tri, so te skrbi dovolj, da izpremene notranjega človeka docela. Enega izpremene tako, drugega pa drugače. Iz enega napravijo berača, iz drugega puntarja, iz tretjega zločinca. Temu vlije beda novo spoštovanje do samega sebe, onemu vzame vsako spoštovanje sploh. Večina pozdravi prvo priliko, da more zopet začeti delati, manjšina—precej majhna manjšina—se je pa tako odvadila, da se nikakor ne more prilagoditi navidezno novim razmeram. Lahko je potem obsojati ljudi. Kako pa naj sodimo razmere, ki so naredile iz ljudi, kar so, večinoma brez njihove krivice?

Priznajmo torej, da so med nami ljudje, ki res ne marajo delati in so se navadili živeti od javne podpore. Ali je s tem razložena sedanja nezaposlenost? Nekateri nasprotniki socialnih reform bi nas kaj radi prepričali, da je. Slučaje navajajo—iz New Yorka, iz Chicaga, iz Detroita. "Na relifu" so, pa se jim je ponujalo delo, a ga niso hoteli sprejeti. Ne vprašujemo, ali je bilo delo v vsakem slučaju primerno zanje; če bi meni rekli, naj greš nakladat premog, pa tudi ne bi šel, ker ne bi mogel opravljati te tlake dve uri, ne da bi omagal. Ampak ne ozirajmo se na to. Vzemimo, da imajo ti moralisti prav s svojimi primeri. Toda če navedejo deset, dvajset, petdeset, tisoč takih slučajev, s tem še ni razloženo, kako je osem do deset milijonov ljudi brez dela.

Da se z "lenobo" ne da mnogo opravičiti, je dokazano s tem, da so delavci, zaposleni pri raznih javnih delih, glasno protestirali, ko je uprava hotela ustaviti nekatera taka dela, vsled česar bi bili zopet postali odvisni od javne podpore. Oni hočejo dela, ne pa podpore, tudi če to delo ni tako, kakršnega bi si želeli,

in tudi plača ni taka, da bi se ž njo mogli postavljati. In izven vladnih organizacij ni dela za nje.

Te vladne organizacije pa so tudi začasne in kongres komaj čaka, da jih razpusti. Smatra jih za nekakšno indirektno podporo, za nekaj samo po sebi nepotrebne, privatna industrija pa jih označuje za konkurenčna podjetja. Po nešteti listih lahko čitamo, kako neplodne so, kakšno breme so za davkoplačevalce, kako ovirajo ravnovesje v federalnem proračunu. Tako je torej komaj mogoče v njih zaposlene ljudi smatrati za stalno zaposlene.

Reakcija je od dne do dne glasnejša. Roosevelt, ki je bil drugič izvoljen s presenetljivo večino—četudi ni bilo dvomiti o njegovi izvolitvi—in ki je s svojim imenom pripomogel tudi demokratični stranki do ogromne večine, je danes tako rekoč brez stranke. Jasno se je to pokazalo, ko je poskusil reformirati najvišje sodišče. Od onega časa ima od dne do dne manj podpore v demokratični stranki, oziroma pri tistih ljudeh, ki se še imenujejo demokratična stranka, pa v resnici niso nobena stranka več. Kakšen konec bodo imele socialne reforme, s katerimi je predsednik mislil rešiti sedanji sistem, je v teh razmerah odprto vprašanje, in upanje na dober konec blede bolj in bolj.

Pa tudi če bi imel več podpore, kot je ima, bi bili nekateri njegovi pripomočki zelo problematični. Dejstvo je, da ima od izboljšanja razmer doslej glavni dobiček veliki kapital. Delavske mezde so se, odkar je bil Roosevelt prvič izvoljen, povišale za deset odstotkov, toda cene življenjskih potrebščin so se podražile za skoraj trideset odstotkov, profiti finančnega in industrijskega kapitala pa so narasli za petdeset odstotkov.

Za nezaposlene—izvzemši PWA, WPA in CCC, kjer so nezaposleni zaposleni—morajo skrbeti države, okraji in občine. Kako skrbe, je drugo vprašanje. Neprenehoma se množe poročila, da so njihova sredstva izčrpana, kar ne obljubuje nič posebno dobrega. Kolikor skrbe, skrbe seveda na račun davkoplačevalcev, in v kapitalističnem sistemu pomeni to—večinoma na račun delavstva, zakaj veliki kapital plačuje svoje davke seveda večinoma z delavskim denarjem, ali če hočete z drugimi besedami, z delavskim delom, izpremenjenim v denar. Podpore, ki jih dobe nezaposleni,

gredo za nabavo potrebščin in dajejo profite, ki se zopet vračajo v kapitalistične blagajne. Tako se neprenehoma širi ogromna razdalja med velikim kapitalom in delavskim razredom, kar že samo v sebi nosi kali nove krize.

Če to ne bi bilo dovolj, da potlači preveliki optimizem "prosperitetarjev", se je treba spomniti, da je ves moderni svet v medsebojni odvisnosti. Razmere v eni deželi vplivajo neizprosno na razmere v drugih deželah. Ko je prišel leta 1929 veliki polom na new yorški borzi in pokazal, kako umetna je bila vsa dotedanja glasno opevana prosperiteta, je šel odmev po vsem svetu in nenadoma so bile neštete dežele v zagatah. In ko je Amerika začela okrevati, so na svoj način sledile druge dežele. In povsod je to ozdravljenje dvomljivo kakor pri nas, ponekod še bolj kot pri nas. Čim je zadišalo nekaj več denarja, se je začela stara, nikakor ne zagonetna igra kapitalizma — gospodarska tekma. Kjer koli je upati na kakšno kupčijo, bi drug drugega rad izpodrinil. Za delavstvo ta konkurenca ni nikakršen blagoslov, zakaj nižje cene pomenijo nižje mezde in več priganjanja. Povrh prinaša ta sistem premnogo nepotrebne produkcije, produkcije ne za potrebo, ampak za špekulacijo, produkcije, ustvarjajoče blago, ki se tudi z največjim "salesmanovskim" pritiskom nikdar ne bo prodalo na svetovnih trgih. Ali ga bo domače delavstvo moglo pokupiti? Domače delavstvo, ki si je moralo dati trgati plače, da ga je produciralo? In kateremu bodo začeli zapirati vrata, kadar bo obležalo preveč njegovega blaga?

O, že slišimo lahko ugovore, da ni tako hudo. Sedaj se dela bolj po načrtih, kot se je delalo včasih. Da, mnogo je slišati o načrtih, zlasti odkar je hudobna Rusija začela izdelavati načrte za ustvaritev industrije. Od tega časa je Hitler dal tretjemu rajhu nekakšne petletnice, Mussolini ima načrte za pomnožitev italijanskega prebivalstva, za katero nima dovolj prostora v Italiji pa mora osvojevati nove kraje v Afriki, kamor se Italijani nočejo seliti, in tudi tukaj imamo nekoliko načrtov svoje vrste, ob katerih pa se zdi, da le naš deficit narašča. Vse to pa je prav majhnega pomena, dokler ni nobenega načrta za svetovno gospodarstvo, ki je — zlasti vsled modernih komunikacij — postalo najvažnejše vprašanje.

Za Ligo narodov, ki je nekdam imela svoj sedež v Ženevi, pa se ne ve, ali še živi, ali je že mirno v gospodu zaspala, bi to bila ime-nitna naloga. Ustanovljena je bila glavno za ohranitev miru. Vsako politično dete pa danes že ve — in niti kapitalistični modrijani ne taje več — da je glavne vzroke vojn iskati v gospodarskih razmerah. Seveda ni mogel nihče pričakovati od gospodov, ki so se shajali v prijaznem švicarskem mestu, da se bodo ukvarjali ali celo sprijaznili s kakšnim socializmom. Ali če so bili pacifisti vsaj v smislu Berte Suttnerice, bi se bili morali poglobiti v vprašanja svetovnega gospodarstva in izdelati kak načrt, po katerem bi se ustreglo potrebam raznih držav, kolikor jim je v kapitalističnem gospodarstvu mogoče ustreči. Ene dežele so agrarne, druge so industrijske, nekatere so mešane. Ene izdelujejo pretežno to, druge ono. Ene imajo te surovine, druge one. Vse pa potrebujejo več ali manj vsega. Ali bi mogel kapitalistični svet urediti produkcijo in izmenjavo tako, da bi vsak del dobil, kar potrebuje in ne bi noben trpel pri tem? Če bi mogel, pada na Ligo in tiste, ki so bili v njej zastopani, strašna odgovornost, da nikdar niso storili ničesar v tej smeri. Če ne more — kam jadra ta svet?

Pa nam bodo zopet rekli, da segamo po mesecu, namesto da bi ostali lepo na trdi zemlji, ki jo imamo pod nogami. Zboljšanje je tukaj, a kar se je podrlo v štirih letih, se ne more popraviti čez noč. Začetek je storjen, in to je znamenje, da pojdemo naprej.

Da, začetek. Križ je ta, da gre ta začetek nekako vstric z nekim drugim začetkom, ki ima vse drugačno barvo.

Industrija po vseh deželah ima dela. Kakšnega dela? Seveda, izdelujejo se lokomotive, tiskarski stroji, žitnine za zajtrk, avtomobili, lopate, i.t.d. Izdeluje se pa še nekaj drugega, in sicer na debelo, prav na debelo. To so puške raznih vrst, topovi velikega, srednjega in manjšega kalibra, tenki, bombice, granate, brezdimni prah in podobne prijetne reči. Tudi kupčija se je popravila. Ne le z omenjenimi lepimi sredstvi za hitrejšo preselitev na drugi svet, ampak tudi z živežem in drugimi potrebščinami, brez katerih so vojaki neporabni. Ne malo denarja vtika svet v tako produkcijo, in vtika ga od leta do leta več. Še leta 1931

so bile "velesile" razmeroma skromne. Izdale so takrat za "narodno obrambo"

Anglija	dol. 449.000.000
Francija	695.000.000
Italija	272.000.00
Nemčija	247.000.000
Rusija	281.000.000
Japonska	132.000.000

Lani so se že zdramile in spoznale, da je to za sedanje razmere mačji kašel, pa so izdale:

Anglija	dol. 846.000.000
Francija	715.000.000
Italija	871.000.000
Nemčija	2.600.000.000
Rusija	2.965.000.000
Japonska	307.000.000

Skupaj so torej le te države lani izdale več kot pet milijard dolarjev več kot leta 1931. Letos pa bodo izdatki še precej večji. Francija je izdelala štiriletan načrt, ki bo veljal 890 milijonov dolarjev, poleg rednega vojnega proračuna, tako da bodo letos njeni stroški za oboroževanje znašali milijardo dolarjev. Velika Britanija je določila sedem in pol milijard dolarjev za prihodnjih pet let, povrh rednih vojaških izdatkov. Italija je povečala svoj vojni proračun za 727 milijonov lir. Nemčija se mrzlično oborožuje, skriva pa svoje izdatke pod raznimi poglavji, tako da je nemogoče dognati, kako izžema svoje ljudstvo za čast in slavo svoje armade.

Tudi v Zedinjenih državah so nekatere reči skrivnostne. Tudi tukaj niso vsi obrambni izdatki zbrani v enem poglavju, in kdor bi v kompliciranem proračunu hotel najti do pičice

natančne številke, bi imel ogromno delo. Okroglo pa sta šli v letih 1930-32 dve milijardi dolarjev, v letih 1935-37 pa tri milijarde za obrambo. To pomeni za sedaj po eno milijardo na leto.

Evropske dežele ne morejo izdelati vsega same. Včasih bi kaj izdelale, pa nimajo dovolj snovi. In tako odpada nekaj od njih milijonov in milijard tudi za "nas". S starim železom je na primer kupčija prav dobra. Jekla potrebujemo mnogo doma, tolažijo se pa, da bo tudi trgovina s to rečjo dobra, kadar bo domačim potrebam zadoščeno. Tedaj bodo tujcem lahko računali več, kot se plača doma.

Vse to seveda pomaga "okrevanju,"

Drugo je vprašanje, kam nas to vodi. Jasno je, da so ti izdatki tako ogromni, da jih nobena dežela ne more trajno izdržati. Možnosti sta le dve: ali pride do vojne, ali pa se morajo ti stroški prav temeljito skrčiti, če nočejo države ena za drugo postati bankrotne.

Prvi slučaj pomeni ene vrste krizo, in lahko si je domisliti, kakšno. Drugi slučaj mora tudi povzročiti krizo, ki v gospodarskem oziru lahko postane enako huda. Države, ki so začele oboroževalno tekmo, je ne bi smele danes ustaviti, ne da bi jih zadela gospodarska katastrofa. Potegnite tiste milijarde iz prizadetih industrij, pa imate na milijone nezaposlenih in depresijo, s katero se zadnja niti primerjati ne more. Nadaljujte—pa boste enkrat vendar morali nehati. In tedaj—ali se zgodi čudež ali kaj?

O, depresija je premagana, pravijo dobri ljudje...

VOLITI — GLASOVATI

Pred kratkim so v nekaterih krajih po Ameriki volili, po drugih pa še bodo. Volijo kandidate. V nekaterih mestih bodo glasovali za različne predloge. Nikjer pa ne bodo volili za demokrata, republikanca, socialista. Glasovali bodo lahko za to ali ono listo. V svojem društvu volite predsednika, tajnika, odbornike, glasujete za nova pravila.

Za kaj, ali za koga glasuješ? Ampak—koga voliš? Nikdar ne: za koga voliš?

Voli se tudi lahko kaj—v oporoki.

Čudno žuželko, ki jo označujejo kot "živo okamenino", so našli v kanadskih gorah. Dr. Walker jo je pred kratkim opisal na nekem znanstvenem sestanku v Torontu. Živalica, ki jo imenujejo Grylloblatta, je nekakšna posrednica med murnom in ščurkom. Odtod je njeno ime. Gryllus je muren, Blatta pa ščurek. Zelo velika ni, komaj tri četrtine palca, kadar je popolnoma dorasla. Barve je jantarjeve in nima perut. Najti jo je med mahom, v drevesni trhlini in v skalah blizu lednikov. Dobro se ji godi, kadar je temperatura le nekaj stopinj nad zmrzavanjem. Če jo človek vzame v roko, ji je prevroče in obnemore. Ko so nekoliko teh žuželk prepeljali v Toronto, so morali posodo hladiti z ledom. Druge žuželke se razvijejo v kratkih tednih in večinoma je v enem letu življenje končano. Ta živalica pa potrebuje pet let, da se razvije iz jajca do zrele dobe in razdalja od ene do druge generacije je sedem let. Grylloblatta je živ ostanek iz dobe, ko so se začele razvijati žuželke na zemlji.

Daljni vzhod

Zgodilo se je, kar je bilo pričakovati, odkar so velesile dovolile Japonski, da je brez kazni pogoltnila Mandžurijo. Praktično ne pomaga nič razglabati, kako bi se bile reči razvile, če bi se bila zlasti Anglija takrat postavila na zadnje noge in bi bila Liga narodov—kakor je bila njena dolžnost—zaščitila Kitajsko, brez razloga in povoda napadeno. Ni se zgodilo in sedaj prihajajo neizogibne posledice. Kako globoke in obsežne bodo, je drugo vprašanje. Gotovo pa je, da novi napad japonskega militarizma ni le zadeva obeh neposredno prizadetih dežel, temveč posega v interese skoraj vsega sveta. Ni treba še le razlagati, da je politika vladajoče kaste na Japonskem imperijalistična in da je podlaga modernega imperijalizma gospodarska. Preveč jasno je to in od premnogih strani je bilo že dokazano, da bi bilo treba še novih dokazov. A če je to res, je prav tako jasno, da se križajo interesi Japonske z interesi vseh onih dežel, ki kupujejo in prodajajo, zlasti ki prodajajo na Kitajskem.

Lahko se verjame, da se ne zavedajo vsi militaristi gospodarskega pomena svojih načrtov, toda to ne izpremeni resničnega pomena, ampak le nekoliko bolj komplicira vso reč. Tako se na primer tudi v Evropi nekateri ljudje, ki ne razumejo zakonov kapitalizma, zanimajo za nenapovedano vojno v Aziji iz—kakor mislijo—čisto političnih vzrokov. Zmaga Japonske bi bila po njihovi filozofiji nova protiboljševiška, torej fašistična zmaga. Po tej pokvečeni ideologiji bi bil le boljševizem protifašističen in fašizem le protiboljševiški, v resnici pa je fašizem in njegovo nebogljeno dete nacizem v prvi vrsti in poglavitno protidemokratičen. Tako bi japonska zmaga v resnici bila fašistična in protidemokratična. Hitler bi je bil prav tako vesel kakor princ Konoje in tisti, ki mu dajejo povelja. In po tem je razumljivo, da se vsa stvar tiče tudi demokracije vsega sveta, dasi iz drugih razlogov kot kapitalizma in njegovih sil. Zanj bi bil vsak nov uspeh Japonske udarec, prav tako hud, ali pa še hujši udarec, kakor poraz demokratične Španije.

Toda razmere na Daljnem vzhodu so dokaj zapletene in kdor jim ne more posvetiti posebnih študij, mu bo težko slediti dogodkom, ki se bodo razvijali v bližnji bodočnosti. Za podrobno analizo bi bilo treba knjig. Nekoliko paberkov pa bo vendar pomagalo onim, ki se zanimajo in so kolikor toliko opazovali dogodka po svetu.

— — —

Zdi se, da niso japonski imperijalisti iznašli nič novega. Frazo, s katero največ opravičujejo svojo politiko, smo že davno slišali v Evropi. Tudi Mussolini je dejal o Italiji, da ima le dve možnosti: ekspanzijo ali pa eksplozijo. Hitler, ki ga oponaša v vsem, je ponovil to za Nemčijo, ko je pravil, kaj bi naredil, če bi imel Ukrajino in Uralsko gorovje. To pravijo tudi japonski ekspanzionisti. Pa je čudno: Italija ima že dolgo Eritrejo in Somalijo, pograbila je Tripolitanijo in Libijo, pa se Italijani vendar niso selili tja. Tudi odkar je spravila Etijopijo v svojo malho, ni videti, da bi Italijani drli tja. Nemara dučeju res ne bo ostalo nič drugega, kakor poskusiti svojo srečo na Balkanu, kamor so se njegove oči vedno rade ozirale. Nemci so pred vojno imeli precej kolonij. Ali pa so se njihovi ljudje selili v Afriko in na pacifične otoke? Da, uradniki in vojaki, ki so morali, in služabniki uradnikov in oficirjev, v večjem številu pa niso hodili nikamor, razen v Ameriko, ki ni bila nemška kolonija.

To je doživela tudi Japonska. Nihče ne taji, da ima dežela vzhajajočega sonca svoje težave. Otoki so preobljudeni, kmetje nimajo dovolj zemlje in dežela nima dovolj surovin za svojo razvijajočo se industrijo. Ampak Mandžurija je velika in bi lahko dala prostora ogromnemu številu japonskih kmetov. Toda vsa ta leta, kar jo Japonska drži za vrat, ni mogla pripraviti večje skupine svojih ljudi, da bi se tam naselili in pomagali olajšati domačo stisko.

Med tem pa so se razmere doma razvijale tako, da jim mogotci niso več kos. Pol stoletja se je Japonska izpreminjala. Mnogo se je zgodilo v tem času, odkar je bila pri-

siljena odpreti vrata tujemu svetu in sklenila, da postane temu tujemu svetu enaka. Vse ni šlo tako gladko, kakor so pripovedovali njeni občudovalci. Napredek ni bil vedno tako velik, kakor so ga opisovali potniki po kratkem in površnem opazovanju. Zunanje lice je pač kazalo bolj in bolj vpliv zapada. Prišle so železnice, gradili so se moderni hoteli, mesta so dobivala evropski značaj, sledile so tovarne, ljudje so volili poslance v parlament in poslanci so glasovali za nove puške in topove in velike ladje. Kljub temu Japonska še pred kratkim ni bila moderna kapitalistična država. Kar je bila sprejela od zapada, je bila večinoma zunanost. Ostala je še vedno fevdalna država po duhu, na katero je bilo vcepljeno nekaj tuje civilizacije. Staromodno poljedelstvo na deželi in rokodelstvo po mestih je prevladovalo.

V teku zadnjih let se je to izpremenilo. Japonska pač še ni docela industrijalizirana, ampak ni več, kar je bila. Postala je kapitalistična dežela z ostanki nekdanje fevdalne družbe. In kakor druge dežele, mora tudi ona plačevati ceno te izpremembe, in nemara bo na kraju ta cena še večja.

Nekaj časa so njeni višji razredi uživali le blaginje mladega kapitalizma. Država je postala mogočna. Višji sloji so obogateli, poleg dveh ali treh starih milijonarjev so se pojavljali novi. Življenje je postajalo bolj udobno. Sedaj se kaže tudi druga stran medalje. Kapitalizem ne more nikjer ostati strogo nacionalen. Japonska producira, kakor nekdanj ni, a produkte je treba prodajati. Na trgih pa je tekma. Industrija potrebuje surovin, pa jih ni doma. Domače gospodarstvo se zaplete s svetovnim in—kakor povesod—mu mora pomagati orožje. V tem pogledu pa je šla Japonska vse dalje kot bi bilo—tudi s kapitalističnega stališča—potrebno. Šla je tako daleč, da sedaj ne more nazaj.

Od leta 1931 je Japonska neprenehoma v vojnem stanju, ne da bi bila kdaj napovedala vojno. Potrebe industrije so dale militarizem pretvezo, katero so odeli s šovinističnim nacionalizmom, podžiganim že od časa rusko-japonske vojne. Kmetje in delavci, ki ljubijo mir, niso imeli moči, da bi se uprli. Od drugih sil, ki so baje stražile mir, jim ni nobena stopila na prste, in tako je bila imperijalizem odprta pot. Ko so v septembru 1931

japonske čete zasedle Mukden, se niso mogle ustaviti tam. Prvi korak je ustvaril potrebo napredovanja in Mandžurija je postala Mandžukuo.

Na drugi strani meje pa je sovjetska Rusija. Ona ni mogla mirno gledati, kaj se godi pred njenim nosom in čakati, kdaj naskočijo mikadove trume Sibirijo in Mongolijo. Zlasti ko se je pokazalo, da se Japonska ne misli ustaviti niti v Mandžuriji, ampak sili dalje na Kitajsko, od koder bi eventualno lahko prišla Rusiji v bok, se je morala Moskva pripraviti za vsak slučaj in se je pripravila. Vojaška sila, na katero bi Japonska v teh krajih naletela, če bi jo zapustila pamet, je vse drugačna, kot je bila carska šibka in neopremljena armada. Vojaški izvedenci sodijo, da bi Japonska, tudi če ne bi bila popolnoma poražena, izkravela, ako bi se tako spozabila, da bi res napadla Rusijo. Toda kaj storiti?—Goethejev "Čarovniški vajenec" se je zjokal: Duhov, ki sem jih priklical, se ne iznebim.—In v enakem položaju je japonski militarizem. Prisilil je Rusijo na mogočno oboroženje, in sedaj se boji pa pomnožuje armado in mornarico, izdeluje orožje in municijo, in naklada ljudstvu neprenehoma nova bremena. Kakor Rusijo, pa je prisilil tudi Kitajsko, da se pripravi. In tudi proti njej se mora bolj in bolj oboroževati. Tako so japonski izdatki narasli na tri milijarde jenov, kar je osem sto milijonov več, kot ima vlada dohodkov. Japonski državni dolg je vsled tega narastel na deset in pol milijard v zadnjih petih letih. Denar za pokrivanje deficita se mora nabrati v deželi. Toda kapitalizem potrebuje ta denar za razvoj industrije, ki brez njega ne more naprej. Vsled tega se množe konflikti med militarizmom in kapitalizmom in vlade padajo, ne, kakor nekateri mislijo, zaradi dvigajoče se demokracije, ampak zaradi vedno večjih zahtev soldateske in obupnih protestov industrijalcev.

Taka situacija mora seveda postati nevzdržna. In zdi se, da je sedanja pustolovščina na Kitajskem po militarističnem receptu izhod iz nje. Nihče ne more zanesljivo prerokovati, kakšen bo konec. Tudi Kitajska ni več taka, kakršna je bila pred petimi leti. Pa tudi če bi podlegla, bi bila zmaga za Japonsko poraz, če ne poguba. Težko je verjeti, da bi se Kitajska sedaj umaknila. A če vztraja v

boju, se vojna zavieče. Hitra odločilna zmaga, katero so japonski vročekrvneži nemara pričakovali, je izključena, ako ima kitajska vlada namen se bojevati. Dolga vojna pa mora Japonsko tako izžrpati, da ne bo kmalu okrevala. In za ta slučaj se ne sme pozabiti, da niso doma nezadovoljni le veliki industrialci, ampak tudi delavci in kmetje. . .

— — —

S Kitajskega prihajajo razni glasovi.

Po imenu je vladar na Kitajskem "Generalissimo" Čjan Kaj-šek. Nekateri pa pravijo, da je njegova žena bolj gospodinja, kot on gospodar. Sama tega pač ne trdi, ali kadar govori, se zdi, kakor da govori za njega. Zaradi tega je značilno, da so njene besede sedaj precej drugačne, kot so bile prej. Včasih je rada govorila o stari kitajski kulturi in o svojem pojmovanju krščanstva, o organizaciji "Novega življenja", posebno rada je grdila komuniste in kako jih je treba poraziti za vsako ceno. Sedaj govori o japonski prevzetnosti in o veliki japonski zmoti. Japonski militaristi so po njenem mnenju mislili, da je Kitajska že v razpadu in da je čas za odločilni udarec. V tem pa so se zmotili. Kitajska še nikdar ni bila tako zedinjena kot je sedaj, ko ji žuga nevarnost. Nekdanji strah je izginil in na vseh straneh je volja za odpor.

To zveni vzpodbujevalno. Njen mož še ni dal besede od sebe, toda čete kuomintanga se bojujejo in po tem bi bilo soditi, da je vlada v Nankingu naposled pripravljena na odpor. Prav tako se zdi, da se je Kaj-šek odločil za resnejši nastop proti domačim fašistom, ki so doslej pod italijanskim in nemškimi vodstvom strahovali vse količkaj demokratične elemente. Najvažnejše pa je, da se je vsaj začasno dosegel nekakšen sporazum med nacjonalistično vlado in komunisti, ki daje upanje, da pride na prihodnjem skupnem kongresu v jeseni do nekakšne skupne fronte. Komunisti so zahtevali odpor zoper Japonsko in več demokracije v javnem življenju. Med tem se je drju. Kungu posrečilo naročilo lokomotiv v vrednosti poldrugega milijona dolarjev v Ameriki in posojilo 100 milijonov dolarjev v Londonu, kar tudi kaže, da mora doslej obotavljivi Kaj-šek biti pripravljen na odpor, ker Anglija najbrže ne bi pristala, na posojilo, če ne bi dobila garancij, da bodo njeni interesi varovani. Take varnosti pa ne bi bilo nikjer,

če bi Kitajska dovolila Japonski, da jo preplavi in izključi vsako konkurenco.

Na Kitajskem živi neka druga ženska, katere besede imajo velik pomen. To je vdova nepozabnega Sun Jat-sena. Ona govori v duhu svojega pokojnega soproga in nadaljuje njegovo delo. Njegov program, kakor ga ona tolmači, je bila narodnost, demokracija in ljudska blaginja. Ona ne išče idealov v kitajski preteklosti, ampak v sedanosti in bodočnosti. Kitajski nacjonalizem ni naperjen zoper noben drugi narod, tudi ne zoper japonskega. Vedno je kitajsko ljudstvo ljubilo mir. Ideja kitajskega nacjonalizma je upreti se japonskim vojnim gospodarjem, ki vdirajo v deželo. "In nobenega dvoma ni, da bo Kitajska sposobna varovati sedanje ozemlje, pa tudi zopet pridobiti, kar ji je bilo ugrabljeno."

Vdova moža, ki je vodil kitajsko revolucijo, pravi, da bi bilo blazno misliti, da se more dežela rešiti brez vstaje mas. Zato zahteva, da dobe kmetje in delavci volilno pravico, preden se snide kongres kuomintanga. Dr. Sun Jat-sen je zahteval sodelovanje s komunisti in to zahteva tudi ona. Iz zgodovine zajema le to, da je bila Kitajska nešteto krat napadena, tudi premagana in podjarmljena, pa se je vendar rešila. In iz tega izvaja, da ni najmanjšega dvoma, da prežive Kitajci tudi sedanjo krizo in dovrše revolucijo, kakor jih je vodja pozival v svoji oporoki. Ampak v ta namen se morajo sedaj združiti, opustiti vse notranje boje, pripraviti se za priboritev izgubljenih krajev, učiti se od industrialnih pridobitev Evrope, Amerike in zlasti sovjetske Rusije, in z zaupanjem korakati naprej, svetli bodočnosti nasproti.

— — —

Kar se tiče kitajskih komunistov, je z njimi na vsak način treba resno računati. Vsi nepristranski opazovalci trdijo, da so njihove armade močne in disciplinirane, da je v krajih, ki jih kontrolirajo, red, da se je tam položaj kmetov in delavcev neizmerno izboljšal in da uvajajo reforme stopnjema in brez nasilstva. Boja zoper imperijalistične napadalce so bolj željni, kot vse druge čete in v svojih demokratičnih zahtevah so zmerni, ker smatrajo za enkrat boj zoper zunanjega sovražnika za najvažnejšo nalogo.

Če ima kuomintang dobro voljo, ne bo za Japonce šala, kar so začeli.

Nevesta iz starega kraja

Etbin Kristan

Ko sem dobil Mankovčevo pismo, sem se začudil. Leta so minila, odkar sva se razšla in nisva si dopisovala. Zadnjo krat sva se videla v mestu vetrov, kjer se je bil naveličal vsega in se mu je zahotelo kaj novega. Takrat sem mu v šali pripomnil: "Oženi se, to bo pač kaj novega." Dobro se spominjam, kako se je ustrašil ob teh besedah.

"Za božjo voljo, Milan, kaj govoriš? Jaz—pa ženitev? Jaz, ki sem vedno bil svoboden in hočem ostati svoboden, pa naj bi si nakopal kaj takega na vrat! Pa še celo v Ameriki, kjer so pokvarili ženske tako, da si jemljejo vse pravice, moške pa štejejo za nič..."

Moral sem se nasmejati, ko se je tako razburil, in tedaj se je zazrl vame kakor okamenel.

"Saj niso tako hude", sem ga hotel potolažiti; "vsaj vse ne. Take so kakor pri nas. Vsakovrstne. Hude in blage, srborite in potrpežljive, neumne in pametne..."

Prav tega pa ni hotel slišati. Ameriška dekleta so polna novotarij, naše ženske pa vsaj vedo, da gre možu prvo mesto. Seveda se sploh ne mara ženiti, zakaj s tem bi se priklenil, in v Ameriki, tako veliki deželi, ne more biti nič hujšega. Žena bi hotela dom, in če bi ga dobila, bi se tam zasedla, pa je niti zlepa niti zgrda ne bi spravil nikamor...

... O, ameriške ženske niso tako sovražne izpremembam...

Udaril je po mizi, da so kozarci zažvenketali.

"O, ne, seveda ne! Ampak take izpremembe, ki bi jih one hotele, niso meni po volji.—O, Milan, ne govoriva o tem. Jutri bom na poti in svet mi bo odprt. Kje se ustavim, ne vem. Kadar bom imel naslov, ti že sporočim."

Tako sva se razšla, ker sem videl, da ga ne bi mogel pregovoriti, ko se je zbudil v njem popotnik.

In sedaj sem dobil pismo iz San Franciska. Dolgo je bilo pismo, razložilo je nekatere reči, mnogo drugih je pa pustilo neobjašnjih. Mankovac se je nastanil v Kaliforniji in

si uredil trgovino. Torej se mu je kri vendar ohladila. Trgovec? Malo čudno se mi je zdelo to, ampak Amerika je že taka, in zakaj se ne bi njene šege prijele tudi našega človeka? Kljub temu ne bi bil zelo trdno verjel, da se je res za stalno umiril, da ni drugi del pisma razkril bolj presenetljive novice, ki je morala pregnati vse dvome.

"... Jaz ne morem v New York. Čas mi nikakor ne dopušča. Moja nevesta pa seveda ne pozna Amerike. Izgubila bi se brez sveta in pomoči. Prosim te torej, počakaj nanjo v pristanišču, poišči jo, kadar se izkrca, saj veš, kako se to stori, in fotografijo ti prilagam. Kadar se spočije, jo posadi na vlak in mi brzojavi, pa jo pričakam v Chicagu na postaji in spremim v San Francisco..."

Nič se ne čudi. Če ima človek posel, kakor ga imam sedaj, potrebuje nekoliko reda, in tega brez žene ni. Dobro mi nese, in kaj naj bi sam z vsem tem? Nekdo mora uživati z menoj, sicer se mi zdi, da tudi sam nimam užitka. Saj ne kupujem mačka v vreči. Dekle sem poznal, ko sva oba bila otroka. Pozneje sem jo videl, ko sem bil v domovini in lepo se je razvila. Vitka je in krepka, črne oči ima in črne lase, prava Dalmatinka. V šolo je hodila, kar je prav, da se ji Američanke ne bodo mogle rogati. Glavno pa je, da vem, odkod je, in s tem je povedano, kakšna je. Vem, da bo tudi tebi všeč. Sicer sva pa vse uredila. Ko prideva v San Francisco, bo poroka, in če moreš, pridi na svatbo, da bo več veselja."

Ne morem tajiti, da me je vse to presenetilo in ponekod zbegalo. Razumel sem in nisem razumel. Tu je bil znan in neznan Mankovac. A ko so nerazvozljana vprašanja postala presitna, sem se jih poskusil odkrižati z ugotovitvijo, da leta preobličijo človeka. Če ima Frane svojo Dalmatinko rad, bosta srečna, in s tem bo rešeno vse.

— — — —

Ko je prišel dan, sem bil v Brooklynu, davno preden je ladja prispela. Kako naj bi se zagovarjal prijatelju, če bi zgrešil njegovo

nevesto? In nemara me je tudi radovednost bolj zgodaj pognala iz postelje. Človek ne prizna rad svojih slabosti, ampak otresti se jih ne more, vsaj tako nedolžnih ne, kakor je radovednost—če je nedolžna. Ugibal sem, kakšna bo Jelica. Na sliko se ni vedno zanašati. Vse je lahko prav na podobi, ali v dušo ji ne morete pogledati. Velik umetnik zna tudi to pokazati, fotografiji pa ni toliko zaupati. No, če jo ima Frane rad, mora že biti taka, kakršne so bile nekdanje dekline v naših krajih, zakaj njegov okus bi se lahko imenoval starokopiten. Na misel so mi prihajale Anice in Milice in Tončke in Pepce iz časov, ko sem bil še mlad, a primera se nikakor ni hotela izoblikovati. Ni jih bilo mogoče spraviti v eno vrsto. Kakor Župančičeve Ljubice tri; vsaka je bila po svojem. Ali se moj Frane moti in ni pravila ne za ameriške, ne za naše ženske?

Parnik me je naposled rešil, in vesel sem bil, zakaj take uganke znajo mučiti človeka. Čim dalje se baviš z njimi, tem bolj so neusmiljene.

Preden se izkrcajo potniki velike moderne ladje, postane človek na pomolu lahko nervozen. Kaj, če se ni pripeljala s to ladjo? Včasih pride potnik prepozno, parnik pa ne čaka. Ali pa če jo odpeljejo na Ellis Island? Kako naj izvem?—Naposled so začeli nositi prtljago tudi pod veliko črko M, in odleglo mi je. Toda še dolgo je trajalo, preden se je prikazalo Vili podobno bitje, ozirajoče se na vse strani, kakor da išče kaj, kar bi moralo biti tukaj. Čudno, kako potniki težko najdejo svojo prtljago. . .

Spomnil sem se, da sem nekdanj znal biti uljuden, pa sem pristopil in vprašal: Gospodična, ali iščete svojo prtljago? Nemara vam lahko pomagam.

“Seveda jo iščem”, je zažgolela, “a kako bi mi pomagali, ko ne veste, kakšna je?”

“Biti mora pri začetni črki vašega imena. Kakšna je ta črka?”

“To so mi povedali že na ladji. A kako naj najdem ta M, ko ga ni videti nikjer?”

“M”? sem se začudil, najbolj sam nad seboj. “M!—Ali ste vi morda Jelica?”

“Jelica—kdo? Jelic je mnogo. Pa—” pogledala me je debelo, “kako da govorite z menoj hrvaško?”

“Jelica Mladen, gospodična. Upam, da je le ena tega imena. Pa da govorim hrvaško? Seveda, ker vas iščem.”

“Tako! Iščete me. Kdo pa ste prav za prav? In kako veste, da iščete mene?”

Na to nisem vedel pametnega odgovora. Če prav preudarim, tudi nisem vedel, ali je bilo vprašanje pametno ali ne. Časa pa ni bilo za tako fino razglabljanje, torej sem skušal postati stvaren.

“Prosim, povejte mi, če ste Jelica Mladen, nevesta mojega prijatelja Frana Mankovca, doma iz Dalmacije in namenjena v San Francisco. Prosim. Važno je in vedeti moram.”

Ne trdim, da je bilo vse to modro povedano, a kako naj bi človek govoril modro, kadar ga gleda dvoje takih oči?

Zazdelo se mi je, da je prišlo v te doslej čarobne oči nekaj porogljivega, ko je zapela:

“Sem Jelica, tudi sem Mladenova, in doma sem iz Dalmacije. A kam sem namenjena, je druga reč. In ne razumem, zakaj je to za vas važno in zakaj morate vedeti.”

Tu smo bili bolj doma. Zdaj se je dalo govoriti po domače. Razložil sem—na razumljiv način, se mi zdi, zakaj njen ženin ni mogel priti v New York in zakaj me je naprosil, da naj ga začasno nadomestim. Povedal sem vse lepo. Spoštovanje je bilo v mojem glasu, in prijaznost v besedah. Kako se ne bi bil torej začudil, ko je odgovorila?—Začudil?—Ne. Osupnil sem, ostrmel, okamenel.

“In on misli, da se lahko kar od začetka igra z menoj?”

To ni bilo več ne petje ne žvrgoljenje. Bolj je bilo podobno razkačenemu kričanju. Odkod je Vila dobila take glasove? In zakaj? Za božjo voljo, kaj ji je storil Frane? Ni mogoče, da me je razumela. Kar sem ji povedal, je ne bi moglo tako razdražiti, če bi bil povedal prav.

Začel sem torej iznova, zakaj je Franu nemogoče, popolnoma nemogoče, absolutno nemogoče, brezprizivno nemogoče priti v New York, in da to nič ne pomeni, ker bo v Chicagu na postaji, jaz pa poskrbim, da pride varno tja.

Ni bila več videti jezna. Sedaj so njene besede bile led, najbolj mrzel led, kar so ga kdaj izsekali iz najglobokejše reke.

“Ladje prihajajo sem, pa se tudi vračajo,” je dejala. “Ali pride Frane pome sem,

ali pa se vrnem, odkoder sem prišla. Poročena še nisva."

Stresel sem se od mraza. Vsa sreča je bila, da je prišel carinar, ki je hotel pregledati njene kovčke. In zopet so se mi nekoliko bolj odprle oči. Iz "starega kraja" dekleta včasih niso prihajala s tako grmado kovčkov, škrinj in škatel, podolgastih, okroglih, vsakovrstnih. Nisem izvedenec, kar se tiče ženske garderobe, biti pa je moralo na tem kupu toliko oblek in klobukov in kremov in praškov in kdo ve česa, da naše matere sploh ne bi bile verjele v tako množino. Celo nadzorniku, ki je vaju marsičesa, se je moralo zdeti sumljivo, ker je premetaval obleke, otipaval srajčke in robce, odpiral škatlice, obračal klobuke, kakor da išče vtihotapljene dijamente in smaragde.

Meni je dalo vse to le to zadoščenje, da sem upal, da draga Jelica pozabi na svojo togoto in mi bo pozneje mogoče prepričati jo, da je tako in zato ne more biti drugače. Carinska preiskava, ki ni prinesla nobene druge nesreče, kakor da je bilo treba vso razmetano robo pospraviti, jo je utrudila, in ko sem jo popeljal do avta, je mirno sedla vanj in se odpeljala z menoj.

Po kosilu je bila spočita, okopana, vsa sveža in opravljena za New York. Pa sva šla, jaz, da ji pokažem, ona, da si ogleda, kar bi bilo zanimivega. Seveda, tega v velikem mestu ni malo, s čimer pa ni rečeno, da je vsakdo, ki je preživel v njem nekoliko let, dober vodnik. So stari Knickerbockerovci, ki nikdar niso bili na vrhu Woolworthovega poslojja, kaj še na Empire State. Če hočete kaj vedeti o metropolitanskem ali prirodoslovnem muzeju, ne vprašajte domačina; največkrat lahko stavite, da še ni bil ne v enem ne v drugem. In izmed stoterih zanimivosti—katera je najbolj zanimiva? Stavim, da ne najdete dveh, ki bi odgovorila enako. Jaz pa naj uganem, kaj bi najbolj zanimalo dekletu, ki je še le prišlo iz starega kraja, ki še ni bilo nikjer po svetu in katero vidim prvič v življenju. Zaključek je bil ta, da je najbolje nič ne ugibati, ampak kar začeti in prepustiti vodstvo sreči in slučaju.

Tako sva storila in videla sva tisto popoldne marsikaj. Če pa je bil kdo začuden,

sem bil jaz. Jelica se ni čudila in ni občudovala. Le včasih je rekla: O, to je tisto; slišali smo o tem. Bilo je, kakor da je slišala o vsem. Po njenem vedenju in govorjenju niste mogli verjeti, da je katera koli reč napravila res globok vtis nanjo. Med nebotačniki je hodila, kakor da imajo hiše v Šibeniku ali Dubrovniku po pet in dvajset nadstropij. V veletrgovinah se ji je vse zdelo domače. Blazno vrvenje na 42. ulici in Broadwayju je navidezno ni prav nič presenetilo. Res, da je to ali ono bilo veliko, praktično, ali lepo, ampak nobena reč ji ni vzela sape, nobena je ni globoko pretresla. In začel sem dvomiti, da moj Frane res pozna svojo "starokrajsko" Jelico. . .

Spomnil sem se, da mu moram brzojaviti, pa sem jo vprašal, kako dolgo misli ostati v New Yorku.

"Dokler ne pride Frane," je brezskrbno odgovorila.

Torej sva zopet tam! Kako naj to deklino prepričam, da so tudi v Ameriki nekatere reči nemogoče?

Nisem je prepričal. Postal sem zgovoren kakor kandidat pred volitvami, toda retorika in logika, argumenti in dokazi, vse je bilo bob v steno. Vpričo take trme sem moral klavrno kapitulirati.

Frane in jaz sva si brzojavljala ves drugi dan, tretji dan je sprejel vero, da ne more biti drugače in odgovoril, da pride.

In ko je prišel in sta se objela in poljubila, ga je Jelica, katere Amerika še ni pokvarila, nedolžno vprašala:

"Ali misliš, da smo v domovini spali, odkar si ti odšel po svetu? Le da veš, da nismo več sužnje svojih mož. In sedaj lahko storiš, kar je potrebno za poroko—če hočeš, da se poročiva."

Frane je storil, kar je bilo potrebno ne le po zakonih in predpisih, ampak tudi po navodilih svoje neveste, ki je vedela o takih "potrebah" več, kot se je njemu sanjalo.

In bila je poroka in svatovščina, kjer je Jelica pokazala, da zna biti tudi vesela in razposajena. Plesal sem z njo in znala je vse nove plese, ki so meni bili kitajščina. Potem sta se odpeljala v Kalifornijo, kjer še živita. Sodeč po njegovih redkih pismih se mu v trgovini dobro godi, v hiši pa je Jelica gospodinja z veliko začetnico, a Frane jo obožuje. . .

ZVONKO NOVAK:

U kresni noči

Kresovi dogorevajo,
plameni že pojemajo...
Zvestobo si prisegajo
mladenci in dekleta.

Ob strani fantič sam stoji,
srce mu sum in strah poji,
sam svojih misli se boji —
dekliča ni pri kresu.

Srd besen v prsih bolnih vre,
srce mu v težkih mukah mre,
bolesti, besa sram ga je
pred jasnim svitom lune.

Pa zdaj zauka — in ta glas
razleže se in plane v vas,
močan kot meč in snežen plaz —
Dolina zatrepeče...

A zvezdice mežikajo,
poredno se nasmihajo
in nočne sape vzdihajo
in trudna noč zadrema...

Pri hiši poleg lipice
potrka fant na okence,
ime predrage ljubice
zapojejo mu ustna.

“Težko sem nate čakala,
tri dolga leta hirala,
v drhtenju sem umirala,”
se dekle izgovarja.

“Tri leta romal, delal sem,
v samoti tuji upal nem,
da naju združi zdaj objem,”
razlaga on goreče.

“Prepozen si, prekasen ti!
Ljubezni več med nama ni!
Zdaj fantič drug pri meni spi,”
zavrne ga nezvesta.

Zlohотно zaskovika čuk...
Zastoče fant od smrtnih muk,
potegne na oči klobuk,
v noč tuga pot mu kaže...

Rusi na severu

Ko se je skupina ruskih znanstvenikov naselila na veliki ledeni plošči na severnem tečaju, je bil skoraj ves svet iznenaden. Nekaterim se je zdela vest kot največja boljše-viška laž, drugi so trdili, da se bo ekspedicija kaj kmalu morala vrniti, ker ne bo mogoče izdržati, tretji pa so označevali vse skupaj za smešno komedijo, ki ne more prinesiti nobenega sadu. Naposled se pa zdi, da je imela tista manjšina, ki je dejala: počakajmo, pa bomo videli, najbolj prav. Doslej je ta peščica ljudi že naznanila Moskvi mnogo reči, ki jih znanost smatra za važne, in še mnogo več se po pravici lahko pričakuje.

Polet na severni tečaj in raziskovanje ondotnih razmer pa ni prvo, kar so Rusi storili v severnih krajih, ki so jih ljudje vedno smatrali za človeku sovražne in za vse čase zaprte. Profesor Oton Šmid, ki je vodil tudi

ekspedicijo na severni tečaj, odkoder je prinesel prvo poročilo v Moskvo, se je vedno zanimal za arktične kraje in ima menda največ zaslug, da se je sovjetska vlada začela živo interesirati zanje; in uspehi, ki so jih v razmeroma kratkem času dosegli, so tako veliki, da bi jih občudoval ves svet, če ne bi večna politična in gospodarska nevarnost in vojni dogodki na vseh koncih in krajih odvrčali misli od dela miru.

Davno so že poskušali dobiti plovbo zvezo med Atlantskim in Pacifičnim oceanom čez Severno morje. Edino trem raziskovalcem se je posrečila pot, a dva sta morala ostati vsak po eno, eden pa dve zimi v večnem ledu. Leta 1932 je ruski ledolomec Sibirjakov prvič preplul od Arhangelska do Pacifika v eni sami sezoni. Po štiri stoletnih poskusih je bil to prvi uspeh. Ko so spoznali, da je

mogoče, so se lotili organizacije in danes je parobrodarstvo po Severnem morju reden del vodnih komunikacij.

Lani je preplulo 140 trgovskih ladij vso pot od Arhangelska do Pacifika, več kot sto ladij pa je opravilo krajša pota skozi Severno morje. Pot iz Southamptona ali Rotterdama do sibirskih luk je skrajšana na 18 do 20 dni. In ker je to še le začetek, je pričakovati, da se bo plovba sčasoma v vsakem oziru spopolnila in zboljšala.

Seveda ne bi bilo vse to mogoče s starimi metodami. Kako so omogočili to "nemogočo" reč?... Brez ledolomcev kajpada ne bi šlo. In ladje, ki jih Rusi rabijo za svoj namen, označujejo izvedenci za vrhunec tehnike. Najnovejše so nekam podobne železnemu klinu, ki ga razvažalci ledu in gospodinje rabijo za drobljenje ledu in tako so močne, da zdrobe deset do dvanajst čevljev debel led kakor nič. A ladje se ne zanašajo na srečo. Vse ob obali Severnega morja so radijske postaje, ki dajejo brodarjem zadnje vremenske vesti. Pred barkami pa iščejo letala najboljšo pot in naznačajo mornarjem kod in kam.

Med tem so sovjeti tudi na suhem storili nekoliko reči, ki jih je dobro vedeti. Večje reke v Sibiriji so plovne manj kot štiri mesece na leto in ljudje, ki so se jih posluževali, so imeli silno dolga pota. Tako je na primer od mesteca Norilsk do luke Dudinsk ob izlivu Jeniseja v ravni črti komaj 70 milj, toda potnik je moral prepotovati 1600 milj po dveh rekah in po delu Severnega morja. Sedaj imajo železnico—ki je, mimogrede rečeno najbolj severna železnica na svetu—in nikel iz Norilsk se vozi naravnost v Dudinsk, odkoder ga ladje razvažajo na trge. V rabi so še vedno sani, ki jih vlačijo severni jeleni, poleg njih vidite pa avtomobile na smučih s traktorskimi prenosilci in avtne sani, ki jih gonijo zračni propelerji in ki potujejo lahko po snegu, po ledu in—po vodi.

In čemu vse to?

Pred tremi leti je bila v vzhodni Sibiriji med domačimi nomadskimi plemeni huda lakota in po suhem jih ni bilo mogoče doseči. Po Severnem morju so jim ladje pripeljale živeža.

Po severnih krajih so mogočni gozdovi in bogati zakladi premoga, olja in redkih kovin: zlata, srebra, platine, nikla, bakra,

grafita in draguljev. Vlada je organizirala znanstvene ekspedicije; lani jih je bilo več kot štirideset na raznih krajih—geologi, meteorologi, prirodoslovci, rudarski, ribiški, lesni izvedenci, kemičarji i.t.d. In uspehi se že kažejo. V severo vzhodni Sibiriji so odkrili zaloge zlata, o katerih tudi ameriški vladni oddelek za trgovino pravi, da so bogatejše od vseh, ki so jih našli v Alaski. Zgradili so več kot pet sto milj cest, tako da se pride sedaj v dveh dneh, kamor je bilo še leta 1932 treba potovati mesec dni. Blizu Murmanska so odkrili fosfatne zaloge, ki jih cenijo na 960 milijonov ton. Rusija je morala prej uvažati umetna gnojila, sedaj pa jih ima dovolj ne le zase, ampak tudi za izvoz. Kjer je nekdanje živela peščica nomadskih Lapov, je sedaj mesto Kirovsk s 40.000 prebivalcev, z modernimi hišami, šolami, bolnišnicami in gledališčem, kjer je prostora za 1200 gledalcev.

Leta 1928 je Igarka ob Jeniseju štela 43 prebivalcev. Danes jih šteje 20.000. Ogromne žage so lani nažagale milijon dreves, pa se to gozdovom še ne pozna. Izračunali so, koliko smejo posekati, preden bo treba na novo saditi, a doslej so posekali komaj dva odstotka te množine.

Mnogo ljudi se je že oglasilo, ki so pripravljeni naseliti se nad arktičnim krogom. Vlada pa ravna metodično. Prvo leto se morejo naseliti le taki, ki so potrebni za produkcijo in za blaginjo naselbine, to je inženirji, mehaniki, rudarji, zdravniki, znanstveniki, lekarnarji, mašinsti, znanstvene pomočnice, kuharice in strežnice za komunalno obedovalnico. Drugo leto, kadar je naselbina organizirana in delo v teku, privedejo možje lahko svoje žene in družine.

Dasi je leto v teh krajih kaj kratko—in za naše pojme čudno, ker sonce poldrug mesec ne zaide, kakor po zimi prav tako dolgo ne vzhaja—imajo naseljenci vendar dovolj svežih zelenjav. Več kot šest tisoč oralov zemlje je že obdelanih. Sade krompir, korenje, zelje, kumare, grah. Na poljedelskih poskušališčih križajo znanstveniki ruska in importirana semena z domačimi in ustvarjajo nove vrste zelenjav in jagod, ki lahko dozorevajo v kratkih mesecih poletja in dajejo naseljencem dovolj potrebnih vitaminov. Za njihovo zdravje skrbe v vsakem oziru. Vsak mesec je zdravniška preiskava za vse naseljence. Dijeta je

urejena z ozirom na podnebje in vreme. Po zimi, ko pride arktična noč, dobivajo redno ultravijoletne žarke. Naselbine so električno osvetljene in rastlinjaki električno ogreti. Električno pa proizvajajo mlinci na veter, katerega je v onih krajih vedno dovolj. V splošnem je življenje zdravo, ker je zrak čist.

Zdi se torej, da so tisti, ki neprenehoma

tarnajo, da je v Rusiji vsako kulturno življenje zatrto, vendar preveliki pesimisti. Ni treba, da bi se človek strinjal z vsem, kar se godi, in marsikaj se zgodi, kar vsak prijatelj človeštva obžaluje. Zato pa še ne kaže pometati vse v en koš in tajiti velike reči, ki so jih izvršili, in izvršili v skrajno težavnih razmerah.

Žensko poglavje

Počena srca.

Na svetu so moški in moški, prav tako so pa tudi ženske in ženske. Pred kakšnimi tridesetimi do štiridesetimi leti je bilo ogromno število pisateljev, antropologov, zgodovinarjev in drugih učenjakov in učenjakarjev, ki so z velikim naporom in z rabo silne modrosti dokazovali, da je med enim in drugim spolom silna, nepremostljiva razlika. Tega sicer ni bilo tajiti, dasi se narava tudi tej navidezno nepobitni resnici včasih glasno nasmeje v obraz, kakor na primer takrat, ko je neki bivši poljski narednik prišel v bolnico, ker je imel, oziroma imela poroditi otroka. To ni edini slučaj te vrste, pač pa je, vsaj iz zadnjih časov najbolj znan. V živalskem svetu so izpremembe spola često opazovali in resni učenjaki rabijo umetne vplive, da bi dosegli enake uspehe in jih mogli bolj temeljito preiskovati.

Ampak to gre na drugo stran. Kar so prej omenjeni pisarji hoteli dokazati—in kar nekateri še dokazujejo—je to, da je ženska telesno in duševno slabša od moškega, da njeno delo na polju, ki ji ni "po naravi" določeno, nikdar ni bilo in nikoli ne bo enako vredno moškemu. V Nemčiji Hitler še sedaj goni ženske v hišo in kuhinjo, češ tam je njihov delokrog. Rode naj otroke, da ne bo zmanjkalo rjavosrajčnikov, pa naj jih rede z živili, katerih ni.

To zapostavljanje ženske je prav taka prismodarija, kakor je bila po vsem civiliziranem svetu razširjena zlagana "galanterija", ki nikdar ni bila nič drugega, kakor zunanja povlaka. Nekatero ženske so slabše, druge so močnejše od moških—telesno in duševno. Kar je madame Currie storila z radijem, se lahko meri z delom vsakega moškega učenjaka, in ko

so v času svetovne vojne topovi žrli moške, da jih nikdar ni bilo dovolj, so morale ženske doma opravljati dela, o katerih so v miru vedno trdili, da niso zanje. In dobro so opravljale.

Seveda, kakor niso vsi moški enaki, tako niso vse ženske. Nekatero so plavolaske, druge so črne, ene so suhe, druge so vitke, tretje so debele, te so živahne, one so lene—to so približno tiste reči, ki jih moški najbolj opazujejo. So pa tudi druge razlike—tudi kakor med moškimi. In eni vrsti, ki je sicer zanimiva, navidezno mnogo ljubljena, pa nikakor ne priljubljena in ji prav sedaj odklenkuje, so namenjene te vrstice.

V državi New York je najvišje sodišče izreklo, da je zakon, označen kot poglavje 263, članek 2A, veljaven in v soglasju z ustavo. S tem je zapisan konec kupčiji, ki je dolga leta lepo cvetela in prinašala omenjeni vrsti lepotic—ki včasih nemara tudi niso bile lepoticice, obilne koristi. Po tej novi neusmiljeni postavi ni več mazila za počena srca! Kar se je začelo v New Yorku, se širi dalje. Indiana, Illinois in Pennsylvania so sprejele podobne zakone, v petnajstih drugih državah jih pripravljajo in na vse zadnje utegne to postati poplava kakor preklic prohibicije. Tedaj bo pokopana stara, stara šega in marsikateri fant si bo oddahnil, pa tudi marsikatera žena.

Po tako zvanem prostem pravu, ki se je rodilo v Angliji in po katerem je posneto ameriško pravo, se mora vsaka pogodba izpolniti; če jo kdo prekrši, je odgovoren za škodo, ki nastane iz njegovega vedenja. Nekatero ženske so odkrile, da je zaroka tudi pogodba. Če ne prva, ampak ena prvih, vsaj kolikor je znano, ki je spoznala, da ta razlaga lahko

prinese lepe dobičke, je bila neka K. P., sedaj že mrtva, in z veseljem ji je sledila njena sestra. Obe sta se radi bahali, da sta živeli 25 let v New Yorku, kjer življenje nikdar ni bilo po ceni, ne da bi jima bilo treba delati in da sta živeli dobro.

Pred štiridesetimi leti je bila Katarinca stara 25 let. Pravijo, da je bila lepa, ampak še bolj je bila navihana. Nekega milijonarja je tožila, češ, da ji je obljubil ženitev, pa je ni vzel. In sodišče ji je prisodilo petnast tisoč dolarjev.

Takrat je bil boj za ženske pravice še mlad. Večinoma je bil tudi opravičen in potreben. Sedanji mladi ženski generaciji ne bi škodovalo, če bi se o tem kaj poučila. Razumljivo je, da so tedanje bojevnice za ženske pravice — feministke — pozdravile to razsodbo, češ naposled je vendar priznано, da ima tudi ženska kaj pravice. Bilo je videti tako. Vsaka reč pa vendar ni taka, kakor se vidi. Čudno je na primer, da sta od tistega časa Katarinca in njena sestra nešteto krat bili zaročeni, pa da sta vselej "ostali na cedilu" in morali vsakokrat tožiti za odškodnino, če je nista dosegli izven sodišča. Ti dve sestri, kakor koli sta postali "slavni", nista ostali osamljeni. Dober zgled—pravijo—vedno vleče. Druge ženske so spoznale, da je lep dobiček v podrtih zarokah in pred sodišči so se začeli množiti taki slučaji. Mnogo pa je bilo s pomočjo dobrih odvetnikov rešenih tako, da javnost ni izvedela. Marsikdo je rajši plačal na tihem, kakor da bi se njegova smola vlekla po sodnijah in časnikih.

Državni senator McNaboe, ki je predložil zakon v legislaturi, pripoveduje, kaj da je odkril, ko je s pomočjo drugih raziskaval razmere. "Dognali smo", pravi, "da so raketirke v New Yorku profitirale iz te industrije najmanjše po deset milijonov dolarjev na leto. Iste ženske so tožile po večkrat, seveda vsako krat drugega moža. Za vsak slučaj, ki je prišel pred sodišče, jih je bilo petnajst, ki so bili rešeni za zaklenjenimi vrati v kakšni zakotni pisarni. Nekateri moški so padli po večkrat v mrežo, zdaj eni zdaj drugi, navadno bolj zreli ženski. Včasih pa je bilo dekle tudi mlado, ampak modro kakor stoletna izkušnja, in včasih, če punče ni bilo dovolj prebrisanjo, je pomagala bolj izvedena mamica.

Metode so bile različne v podrobnostih,

ampak v glavnih črtah so vedno šle za tem, da spravijo moškega v tako stanje, da bo mislil, da je zaljubljen do vratu, pa da ne bo vedel, kaj dela. Vsaj zjutraj ni vedel, kaj je delal. Kadar je ljubo dekletce nedolžno vprašalo, kdaj bo poroka, je strmel. Ampak kadar je isto dekletce bolj odločno imenovalo priče, ki so—včasih za primerno plačo—slišale, da ji je obljubil ženitev in kadar je prišlo odvetnikovo pismo, ni strmenje nič pomagalo. In če je imel drugo dekle, s katerim je res bil zaročen, ali pa celo ženo, je bila bitka "nedolžne punčke" dobljena in edino vprašanje je še bilo, koliko se lahko izžme iz muhe v pajčevini.

Tej industriji hočejo napraviti konec. Marsikatero ljubimico se bodo jokale. Poštena dekleta se ne bodo. Vedele bodo, da se zaroke ne sklepajo v nočnih klubih in ne s fanti, ki jih ne poznajo. In da zaroka prav za prav še ni poroka. Kakor fant, tako se tudi dekle lahko premisli, če spozna, da je zaroka bila zmota. Res, včasih jo to boli. Ampak včasih boli tudi fanta, pa ni pomoči. Take bolečine se ne celijo pred sodišči.

Prebivalstvo na zemlji cenijo sedaj na več kot dva tisoč milijonov. Približno natančne številke ni mogoče podati, ker je preveč krajev, kjer ni nobenega ljudskega štetja in nobene statistike. Tisti, ki cenijo, imajo pa precej trdno podlago za svoje številke, in če imajo prav, je treba priznati, da se ljudstvo dokaj množi na tem planetu. Leta 1650, ko je bila prva cenitev, so računali 465 milijonov, dve sto let pozneje pa že tisoč osem in devetdeset milijonov. Od takrat je preteklo 87 let in je bilo v tem času nekoliko vojn, velikih povodenj, vulkanskih izbruhov, potresov in drugih dogodkov, ki so pokosili velike množice. Svetovna vojna sama je pobila čez 37 milijonov ljudi. Kljub temu cenijo, da se je prebivalstvo na zemlji v tem času približno podvojilo. Slabotni kakor smo v marsikaterem pogledu, se vendar zdi, da smo precej trdno pleme.

Kače nimajo ušes, slišijo pa z jezikom, toda njihov sluh ni kaj prida. Donavin Miller, ki nabira živali za kalifornijsko zoološko družbo, mnogo eksperimentira s kačami, največ z ameriškimi klopotačami in je dognal, da ne vidijo dalje od 20 čevljev, slišijo pa do 30 čevljev daljave. Na podlagi svojih poskusov je prepričan, da nimajo duha. Slišijo le glasove, ki prihajajo v taki smeri, da jezik ujame vibracije, ki jih povzročajo zvok.

Varčnost. Pravijo, da je Hoover, ko je postal predsednik, hotel bolj varčevati, kakor Coolidge. Tako n. pr. je ukazal, da pošljejo konje, ki jih je bil Coolidge rabil za jahanje, proč. Ko so Coolidge to povedali, je vprašal: kam pa so jih poslali? — "V Fort Myer," je bil odgovor. In Coolidge: "ali bodo tam manj sena in ovsja požrli, kot v Washingtonu?"

Za gospodinje

JABOLČNI ZAVITEK

2 šalici moke
osminko funta masla
2 veliki žlici oljčnega olja
četrt žličice soli
2 jajca
pol šalice tople vode
za nadev:
petnajst velikih kislih jabolk
četrt funta masla
2 šalici sladkorja
četrt žličice cimeta
pol šalice orehov ali mandljev

Olupi in očisti jabolka. Če nimaš velikih, jih vzemi več, tako da bo enako 15 velikim.

Vsuj moko v skledo, zdrobi vanjo maslo in zadelay to kakor za paj (pie). Dodaj olje, sol in jajca. Zadelavaj to v testo in ko mešaš, dodajaj tople, pa ne vrele vode, dokler ne bo testo dobro zdelano, pa ne prereditko. Posuj desko z moko, položi nanjo testo in ga rahlo mesi, dokler ne potrebuje nič več moke in se ne prijema deske. Za to delo je treba približno 15 minut. Ogrev lončeno skledo, pokrij z njo testo in pusti, da stoji 15 minut.

Medtem pokrij mizo s prtom, ki ga posuj z moko. Raztopi maslo. Zreži jabolka dovolj tenko, da se bodo lahko zavijala in ne bodo trgala tenkega testa. Posuj jih s sladkorjem in cimetom in zmešaj.

Položi testo na sredo prta in ga na lahko zvaljaj v ploščo. Pomaži ga z delom raztopljenega masla. Tedaj ga razvleci. Vlači z rokama izpod testa od srede na vse strani. Imej raztopljeno maslo pri roki, da lahko mažeš testo, kakor ga razvlečiš. Ne odpiraj vrat ali oken, da se testo ne prehladi. Kadar je dovolj tenko, ga poškopri z maslom in pokrij polovico testa z jabolki in zrezanimi orehi ali mandlji. Nato zavij rahlo od nadevane strani proti prazni.

Peci 30 do 40 minut v srednje vroči peči — 375 F.

ČEŠPLJEVI CMOKI

6 srednje velikih kuhanih in še vročih krompirjev
3 jajca
poldrugo šalico moke
žličico soli
18 češpelj
četrt čaše sladkorja
— — —
2 četrtini (kvarta) vrele vode; vre naj 15 minut
osminko funta masla
pol šalice presejanih drobtin
četrt čaše sladkorja.

Zmečkaj kuhani vroči krompir v skledi, ubij vanj jajca, dodaj moko in sol, zmešaj in naredi gosto testo. Zvaljaj ga za četrt palca na debelo in zreži na 18 četverkotnih kosov. Na vsak košček testa položi češpljo in zavij, da dobiš okrogel cmok. Če hočeš, lahko pobereš koščice iz češpelj in daš sladkorja v votlino. Lahko pa tudi rabiš cele, v sladkorju povaljane češplje, ker dajo peške cmokom poseben okus. Na vsak način pa glej, da

dobiš prave češplje, ki se ločijo od koščic. Pomeči cmoke v vrelo vodo in daj da vro 5 minut. Ko prihajajo cmoki na vrh, so kuhani.

Medtem ko se kuhajo, raztopi maslo in lepo zarumeni v njem drobtine in sladkor. Odcedi cmoke, položi v plitvo ponev, posuj z drobtinami in jih daj za 10 minut v srednje vročo peč — 350 st. F.

Na enak način lahko narediš marelične cmoke.

NADEVANA PAPRIKA

Funt zmletega govejega mesa	pol žličice soli
5 žlic riža	osminko žličice popra
2 jajca	12 srednje velikih zelenih paprik
1 čebula	6 kupic goste paradiznikove juhe
2 žlici masti	vode po potrebi
3 žlice vode	

Operi in izdolbi paprike; prihrani odrezane vršičke. Ocvri čebulo na masti, da lepo zarumeni. Dodaj meso in riž, posoli in popoprjaj, ubij na to jajca, zmešaj in praži nekoliko minut. Dodaj 3 žlice vode, zmešaj pa ugasni.

Napolni izdolbene paprike z nadevom, pokrij vsako z vršičkom in ga pričvrsti z zobotrepci. Ne napolni paprik preveč, ker se bo nadev nakuhal. Namesti tako pripravljene paprike v veliko ponev in jih polij s paradiznikovo juho. Če ta ne pokrije paprik, dodaj vode, pa pusti, da se prav počasi kuha, dokler niso paprike dovolj mehke, a vendar ne razkuhane.

Ta predpis zadostuje za šest oseb.

KUH IZ ZELENJAVE

2 veliki žlici masti
2 srednje veliki čebuli
4 srednje velike kumare
4 paradizniki
3 zelene paprike
majhen strok česna
soli in popra po okusu
žlico moke.

Zreži čebule na masti, da zarumeni, a ne preveč. Zreži kumare precej tenko, jih dodaj in pusti, da se pražijo deset minut. Dodaj zrezane paprike, potem zrezane paradiznike, ter praži počasi tri četrt ure. Če pustiš dalje na ognju, ne bo škode, le paziti moraš, da se ne prismoji. Dodaj malo zrezanega česna, potresi z moko in pomešaj, da se zgosti.

Na mizo se lahko da s kuhanim mesom, s pečenko, ali pa tudi samo zase. Lahko pa se tudi nareže goveje meso v zelenjavo kakor za golaž; če hočeš to, daj v ponev, preden dodaš paradiznike.

Črve v rastlinskih loncih pokonča kafra v mehki vodi. V četrtinko vode daj žličico kafre in polij s tem prst v loncih.

Če pade otrok ali se drugače udari, namoči suh škrob v mrzli vodi in namaži s tem takoj udarjeno mesto. Koža v tem slučaju ohrani svojo barvo.

Ob zadnji uri

Etbin Kristan

(Nadaljevanje)

MIRA—Obsodili!. . . Na koliko?

OLGA (skoraj brez glasu)—Na smrt.

MIRA—Moj . . . Bog . . . (Se zgrudi).

TIČAR (priskoči, da bi jo vjel, pa vidi, da je v nezavesti. Pohiti k vratom, odpre in zakliče)—Vode! Vera—vode!

OLGA (dvigne glavo in opazi, kaj se je zgodilo. Poklekne poleg Mire in ji boža čelo)—Mira, uboga Mira!

TIČAR—Olga, Olgica—ne obupavaj in umiri se. In pomagaj mi z Miro. Nič še ni izgubljeno, verjemi mi.

VERA (prinese steklenico z vodo in čašo)—Kaj je? (Opazi Miro ležečo na tleh in Verino razburjenost.) Kaj se godi?

TIČAR (hitro vzame vodo, potegne robec iz žepa in začne Miri močiti čelo)—Mira je omedlela. Pomagaj Olgi. Ženske ste za to bolj pripravne. (Vera poklekne in vzame vodo in robec od njega. Tičar vstane.) In za božjo voljo, ne razburjaj se še ti. In vsaj sedaj se ne potopi v apokaliptičen misticizem.

VERA—Zakaj je Mira omedlela?—In kaj je tebi, Olga?

TIČAR—Vse ti razložim. Ampak bodi mirna in močna. Mira in Olga, obe potrebujeta tvoje pomoči. Jaz vas moram zapustiti, ker se ne sme sedaj nič odlašati ne za minuto. Poslušaj in ne trepeči. Vojno sodišče je obsodilo Ivana, in delati moramo, hitro in z vsemi močmi, da izpulimo krvniku žrtev iz krempljev.

VERA—Krv—niku?

TIČAR—Tiho! Kadar se Mira zave, ne sme slišati takih besed. Brez njih bo dovolj trpela. Ti moraš torej skrbeti za njo, dokler se ne vrnem. A ti, Olgica, misli, da smo na delu in zaupaj.

OLGA—Kaj nameravaš?

TIČAR—Ne morem ti razlagati sedaj. Dovolj ti mora biti, če veš, da imam veliko upanje in da nisem sam.

OLGA—Če moreš kaj storiti, Milan, hiti, hiti! (Poljubi ga.)

TIČAR (odide.)

MIRA (drameča se)—Ne vozite tako hitro. (Se zave.) Oh! (Vera je vzdiguje. Olga ji pomaga, pa jo posadita na naslanjač.) Kje je Tičar?

OLGA—Odšel je po važnih opravkih in obljubil, da se vrne. Zaupam mu in tudi ti mu moraš zaupati. On nas ne bi tolažil, če ne bi bil prepričan, da upa po pravici.

MIRA—Kako si izvedela?

OLGA—Srečala sem Pletičarja, ko je nesel vest v uredništvo.

MIRA—Kaj naj storimo?

OLGA—Same ne moremo storiti ničesar. Počakati moramo, da se vrne Milan.

MIRA (vstane)—Na sodišče pojdem, da ga vsaj vidim. Moram ga videti.

VERA—Mira, ostani tukaj in počakaj na Tičarja. On ve, kaj dela. Morda on edini. Me ne poznamo njegovih načrtov. Karkoli bi storile brez njegovega navodila, bi lahko prišlo navzkriž z njegovim delom.

MIRA (resignirana)—Prav imaš. Roke so nam zvezane in nič drugega ne moremo, kakor čakati. (Sede.)

OLGA—In upati, Mira. Pogledj—celo Vera upa.

MIRA—Kdo ve, ali ima sam kaj upanja? (Vstane.) Strašno je, strašno. . . Tako mi je, kakor da sem obsojena ž njim. (Pavza.—Hišni zvonec.) . . .Kaj je to? . . . (Vse tri poslušajo in se spogledajo.)

VERA—Kako smo neumne. Pozvonilo je, torej mora biti človek. Pogledati je treba. (Odide. Mira in Olga poslušata v očitnem strahu.)

OLGA (poslušča)—Neznan glas. Kdo bi mogel biti?

VERA (se vrne)—Nenavaden obisk!—Grof Rauhenburg prosi za razgovor z gospo Gornikovo.

MIRA—Grof Rauhenburg? Z menoj. Kaj hoče on od mene?

OLGA—Sprejmi ga.

MIRA—Nikdar nismo imeli opravkov s takimi ljudmi. Niti ne poznam ga ne. . .

VERA—Jaz bi sprejela samega hudiča, če bi mislila, da ima kaj opraviti z Ivanom.

MIRA—Da, da!

VERA (*odide.*)

OLGA—Pa bodi previdna. Mira. Pazi, da ti ne nastavi kakšne pasti. (*Poljubi Miro in odhaja proti levi. Ko je že blizu vrat, vstopi*

RAUHENBURG, *se pokloni in opazi Olgo*)
—Gospodična Gornikova!

OLGA (*se začudena ustavi.*)

RAUHENBURG (*Miri*)—Milostiva, bili ste tako prijazni, da ste me sprejeli. Najin razgovor, ki je po moji sodbi zelo važen, bi utegnil postati zanimiv tudi za gospodično Gornikovo. Ali smem prositi, da ostane tukaj?

MIRA—Slišala si, Olga. Ali hočeš ostati?

OLGA (*se brez besede vrne.*)

MIRA—Izvolite sedeti, gospod grof. (*Sede. Olga ostane stoječa poleg nje.*)

RAUHENBURG (*se pokloni in sede*)—Milostiva, nemara vam je znano, da sem odposlanec cesarske vlade. Prišel sem z najobširnejšimi pooblastili, govoril sem že z nekaterimi zastopniki vašega naroda in name-raval sem govoriti tudi z vašim gospodom soprogom.

MIRA (*se premaguje*)—Najbrže vam je znano, da ga ni tukaj.

RAUHENBURG—Žal, da je tako. Osebno mi je izredno žal. Jaz, milostiva, zastopam izvrševalno oblast, ki je ločena od sodnijske.

MIRA—Reči hočete, da niste odgovorni za Ivanovo obsodbo.

RAUHENBURG—Tako je, milostiva. A če ne morem govoriti z gospodom Gornikom, ki je stal na zelo važnem mestu, bi rad govoril vsaj z vami. Kolikor mi je znano, je vaš narod nenavadno političen, mislim v tem smislu, da se vsi, moški in ženske, zelo živo zanimajo za tako zvano javno življenje in radi posegajo v njega potek.

MIRA—Ne vem, če je to povsem prav povedano. Doslej nam niso dali mnogo pravic, in brez njih je zanimanje precej neplodno.

RAUHENBURG—Priznavam, da imate ponekod prav. Mnogo grehov je bilo v preteklosti, priznavam. In jaz jih obžalujem. Tudi na Dunaju mislijo tako. In mladi cesar ima—

kako bi dejal?—zelo moderne ideje. Liberalne in—mm—demokratične ideje. On ljubi vse svoje narode. Njegovo veličanstvo je najnaprednejši vladar na svetu.

MIRA—Moja stvar ni, da sodim o tem.

RAUHENBURG—O, pač pač.—Kaj sem hotel reči?—O, da. Mogoče, da me niste prav razumeli. Nisem se dovolj jasno izrazil. Vaš narod, kajneda, ima neke nacionalne želje, ki se doslej niso izpolnile. Za te reči se pač vsi zanimajo.

MIRA—Mislim, da mi ni treba tajiti tega, gospod grof.

RAUHENBURG—Tisti, ki so vladali v preteklosti, vas niso razumeli. To je tragično, milostiva. Hudobnosti gotovo ni bilo. Drugačne nazore so imeli. Tragično je bilo, da smo stoletja živeli pod eno streho, pa se nismo razumeli.

MIRA—Bojim se, gospod grof, da prihajamo na polje, kjer moje sposobnosti niso dorasle vašim.

RAUHENBURG—Milostiva, moja vlada ravna odkrito, z najboljšimi nameni, povsem brez zahrbtnih misli. Vse je enostavno, vse lahko razumljivo.

MIRA—Pa kaj morem storiti jaz?

RAUHENBURG—Prosim malo potrpljenja. Takoj bo vse jasno.

MIRA—Poslušam, gospod grof.

RAUHENBURG (*svečano*)—Njegovo veličanstvo ima namen končati vojno.

MIRA—

OLGA (*sočasno*)—Končati vojno?

RAUHENBURG—Kljub temu, da je naše orožje zmagovito na vseh črtah, je cesar celo pripravljen doprinesti neke žrtve, le da se vrne našim narodom blagoslov miru. Tisti, ki so začeli to strašno vojno, so brez vpliva. Njegovo veličanstvo jih ne mara poslušati. Mir je cesarju vreden več, kakor osvojitve vse Evrope.

MIRA—To je blažen evangelij, ki ga že dolga leta nismo slišali.

RAUHENBURG—Ne le to, milostiva. Njegovo veličanstvo hoče, da postanejo vsi narodi v njegovi državi srečni in zadovoljni. Tisti, ki so vladali prej, se niso mogli sprijazniti z mislijo, da bi država dobila drugo kakor iz davnine podedovano obliko. Cesar pravi, da je za njegovo državo najboljša tista oblika, ki jo narodi sami žele.

MIRA—To—to pravi cesar?

RAUHENBURG—To pravi cesar in na tem stališču stoji njegova vlada.

MIRA—Da, da... Toda—vendar ne vem, kaj bi jaz mogla storiti v tej stvari.

RAUHENBURG—Tako je bomo tam, milostiva. Preden podpišemo mir in plačamo ceno zanj, moramo biti doma na jasnem. Sovražniki ne smejo misliti, da prosimo milosti zaradi svoje slabosti. Nič ne prosimo in nič ni slabosti. Močni smo, milostiva, a svojo moč moramo tudi pokazati. Pripravljeni smo na žrtve, katerih je mir vreden, nepotrebnih žrtev se pa tem bolje obvarujemo, čim močnejši bomo doma. To je razumljivo, kajne?

MIRA—Mislim, da je.

RAUHENBURG—Moja vlada daje vašemu narodu obširno samostalnost v okvirju države. Vaš jezik bo priznan v vaših uradih. Svoje šolstvo boste imeli. V skupni vladi bo sedel vaš zastopnik. Cesar pa noče, da bi se to zdelo kot darilo. Vaša pravica naj bo. Pokazati hočemo, da vas smatramo za enakopravne. In to naj se izrazi v pogodbi, ki jo podpišejo zastopniki vlade in zastopniki vašega naroda.

MIRA—Razumem... Toda, gospod grof, jaz na žalost nimam vpliva. Jaz ne zastopam naroda, ne zastopam nikogar.

RAUHENBURG—Ne zastopate naroda, toda vpliv imate. (*Vstane.*) Podpis vašega soproga bo veljaven v očeh vsega vašega naroda.

MIRA (*vstane*)—Podpis mojega soproga? Gospod grof... Moj mož... Vi veste...

RAUHENBURG—Moja pooblastila so zelo obširna. Če se doseže sporazum, ki sem ga označil, ga zapečati cesar z velikodušnim dejanjem. Milostiva, svojemu soprogu lahko rešite življenje.

MIRA—Jaz... jaz mu lahko rešim življenje?!... V mojih rokah je Ivanovo življenje!

OLGA (*je ves čas molče poslušala in se trudila, da bi skrila silen duševni boj. Sedaj odide tiho do naslanjača na strani, sede in zaplaka.*)

MIRA (*stopi k Olgi in jo objame*)—Olga, Olga! Ivanova rešitev... (*solze ji zaduše besede.*)

RAUHENBURG—Kdo bi mogel imeti več vpliva na moža, kot njegova žena?

MIRA—Olga, njegovo življenje! V tem ne more biti nič napačnega. To ne more biti nikakršna past.

RAUHENBURG—Milostiva, govoril sem vam kot kavalir in moja pooblastila so popolnoma jasna.

OLGA (*vstane*)—Mira, Mira, jaz mislim, da je pošteno. Kako da ne bi bilo?

RAUHENBURG—Cesarjev podpis pokaže, da je pošteno. (*Se vzravna*)—Gospodična Gornikova, dovolite mi sedaj še nekoliko besed za vas.

OLGA—Zame?

RAUHENBURG—Njegovo veličanstvo želi, da se nova zveza narodov najočitneje pokaže vpričo vsega sveta. Med simboli, ki naj služijo temu visokemu cilju, so nekatere zveze, ki bi razveselile cesarjevo srce in pokazale, da so padli plotovi med našimi narodi. V tem smislu mi je čast zaprositi za vašo roko.

OLGA (*ustrášena in iznenadena*)—Mojo roko?

RAUHENBURG—Vašo roko, gospodična Olga. Res da sem vas videl le lani na onem dobrodelnem plesu in potem v jeseni, ko ste stregli v bolnišnici. Toda za moje srce je to bilo dovolj.

OLGA (*zbešana*)—Gospod grof, na vsak način je to velika čast, toda razumeli boste moj položaj, če vam povem, da sem zaročena.

RAUHENBURG—Draga gospodična, v naših časih se zaroke sklepajo in razvezujejo. In vi ste moderna ženska. Ne maram naglašati socialnega položaja, kamor vas dvigne ta zveza. Toda preudarite, kakšno uslugo storite svojemu bratu.

OLGA—Mojemu bratu?!... Vi mislite... reči hočete, da je to pogoj?

RAUHENBURG—Najina poroka bo očitni dokaz, da je bojna sekira med vašim narodom in državo za večne čase pokopana. Označila bo novo dobo v življenju cesarjevih narodov.

OLGA—Gospod grof, toliko je drugih deklet. Kaj vam more biti ležeče na roki nezatnega dekleta, ki ima drugo ljubezen v sreču, nima naslovov in visokega rodu, nima bogastva...

RAUHENBURG—Prav to vas mora prepričati o moji nesebičnosti in o mojem poštenem namenu. Poslužiti hočem svetli ideji. In želja najvišjih krogov je. In rad vas imam.

In prepričan sem, kadar me boste dobro poznali, da pridobim tudi vaša čustva.

OLGA—Tako veliko izberite imate, gospod prof.

RAUHENBURG—Gospodična, vas poznajo kot slovensko dekle.

(Kratka pavza.)

MIRA—O, moj Bog! Mi govorimo, govorimo... a Ivan?... Kaj moremo brez njega? Pojdimo!

RAUHENBURG—To ni potrebno, milostiva. Vaš soprog pride sem.

HIRA—Pride!

RAUHENBURG—Pod stražo, seveda, zakaj doslej ima seveda še sodišče oblast nad njim. Potem—

MIRA—Potem...?

RAUHENBURG—Potem bo odvisno vse ali vsaj največ od vas in gospodične Olge. *(Pogleda na uro.)* Mislim, da bo vaš soprog kmalu tukaj... Med tem bi rad telefoniral.

MIRA—Telefon je tam *(pokaže na pisalno mizo)*.

RAUHENBURG—Zelo ste prijazni, toda razumeli boste, da moram uradno govoriti.

MIRA—Lahko se zanašate, da vas ne bo nihče poslušal. Prepričajte se, da se v kuhinjo ne sliši noben glas.

RAUHENBURG—V tem slučaju—prihranim si res dober kos poti.

MIRA—Najino besedo imate, da ne bo nihče prisluškoval. Kadar boste gotovi, izvolite pozvoniti. Pojdiva, Olga, *(Odide z Olgo)*.

RAUHENBURG *(počaka, dokler ne utihnejo koraki, potem gre k pisalni mizi, sede, in dvigne telefon)*—Hm?... Dunaj rimsko deset—ha?... Da, Dunaj... *(Prižge si cigareto, vzame zopet slušalo in udarja takt z ного)*. Hm, hm, hm... Ha? Rimsko deset?... Da, Rauhenburg. Kdo je tam?... O poklon, ekscelenca. Hm?... O!... Mudi se?... Ekscelenca, jaz hitim, kar morem... Sapristi!... Ne, ne, tukaj ne morejo vedeti nič... O, gotovo, potrudim se... Pa na Dunaju?... Hvala Bogu!... Upam, upam. Glejte, da pride še danes kakšen telegram o veliki zmagi. Ali modro, da bo verjetno. Kateri osel je zadnjič priznaval tiste strateške retirede?... Dobro!... Tako je prav. Edina razumna taktika... Eh, z Gornikovo glavo v mojem žepu upam... O, to. Da, da... Ena mora biti... No da, ta je vsaj lepa in mlada... In obljubljenih sto tisoč

dobim na dan poroke?... O, ekscelenca... Ali, grom nebeški, tudi na Dunaju naj pohite... Hvala. Klanjam se, ekscelenca. *(Obesi slušalo)*. I... i... i... *(Vstane. Gre po sobi, se vrne in pozvoni.)*

(Kratka pavza.)

MIRA *(se vrne z Olgo)*.

RAUHENBURG—Odpustite, milostiva, da si jemljem toliko svobode v vaši hiši. Zelo hvaležen sem vam. Dobil sem, hvala bogu, dobre vesti.

MIRA—Dobre vesti?

RAUHENBURG—Izvrstne, milostiva. Naši generali niso tako brez glave, kakor govoričijo večni kritiki.

MIRA—O!

RAUHENBURG—Tudi jaz sem včasih skeptičen. Nisem vojak. *(Maje z glavo.)* Bilo bi res bolje, da bi vojaške naloge in vojaške skrbi prepustili vojakom, ki jih razumejo... Ko so prihajala poročila o strateškem umikanju, me je res nekaj začelo dušiti. *(Gre k oknu. Mira in Olga se spogledata. Mira položi roko na prsi, kakor da bi hotela zadušiti težak vzdih.)* Beseda "umikanje", pa naj ima kakršne koli attribute, je vedno neprijetna našim nevojaškim ušesom. Nimam li prav, milostiva?

MIRA—Ženska duša je tako različna od moške, gospod prof.

RAUHENBURG—Da, to je resnično. Ženska mora biti še bolj nevojaška... Presenečen sem, kako živahno je vaše mesto. Koliko ljudi je na ulici!... Da, naši poveljniki so morali vedeti, kaj delajo. Naše čete zopet zmagovito napredujejo.

MIRA—To so vaše najnovejše vesti?

RAUHENBURG—Najnovejše, milostiva. Toda—kljub temu... O, da, žensko srce je drugačno. Ne bojte se, milostiva. Cesar je kljub temu pripravljen skleniti mir.

MIRA—Hvala bogu. *(Hišni zvonec.)* Olga!

OLGA—Ivan!

MIRA—Poglej, Olga. Pohiti!

OLGA *(pohiti v predsobje)*.

RAUHENBURG *(pride bliže)*—Milostiva, mislite na moje besede.

OLGA *(v predsobju)*—Ivan, Ivan!

RAUHENBURG—Dovolite. Ni treba, da bi vojaki prihajali sem. *(Gre v predsobje.)*

(Pavza.—Ivan, Rauhenburg, Olga vstopijo.)

Dalje prihodnjič.

Svetovna drama v Španiji

Španska civilna vojna, o kateri je general Franco trdil, da bo končana v kratkih tednih, seveda z njegovo zmago, je v drugem letu. Vojvodi rebelov se njegov prvotni optimizem ne more zameriti. Republikanska vlada je imela polne roke dela z urejevanjem in organiziranjem civilnih zadev in je prepustila vprašanja vojske bodočnosti, ali pa jim ni pripisovala mnogo važnosti. Franco pa je imel vojaški aparat pripravljen. In od dne do dne se množe dokazi, da mu je bila italijanska in nemška pomoč zagotovljena davno pred izbruhom upora. Vse kaže, da je punt resnično presenetil Madrid. Iznenadenje pa je v vojni mogočen element in Franco je računil ž njim.

V tem oziru se je demokracija mnogo naučila v Španiji. Po svoji naravi je demokracija pacifistična in nemilitaristična. To poglavje moderne zgodovine ji je pa pokazalo, da se tudi ona ne more braniti z načeli in programi, če jo napada realno in vseskozi materijalistično orožje. Zaman bi bilo tajiti, da je Franco dosegel velike uspehe, ampak če se vpoštevava, kako slabotna je bila vojaška moč vlade v začetku, se je čuditi, da ni dosegel vsega, kar je hotel. Kljub vsem napakam, ki so jih republikanci storili—in kdo v njihovem položaju ne bi bil delal napak?—je njih prizadevanje občudovanja, in njega rezultati vsega priznanja vredni.

Nihče ne more prerokovati, kakšen bo konec, ker je v vsej stvari vse preveč neznanih faktorjev. Če bi bil mednarodni položaj jasen, če bi Liga narodov funkcijonirala, če bi velesile mogle omejiti vojno na Španijo samo, kar bi pomenilo odhod tujih vojakov in konec vmešavanja, bi bil končni poraz Francovega fašizma nad vse verjeten, če ne gotov, zakaj vladna organizacija se izpopolnjuje čim dalje bolj in njena vojska se neprenehoma popravlja, Franco, prepuščen sam sebi, je pa že precej pri koncu. Zato neprenehoma berači pri Mussoliniju in Hitlerju, a najboljše znamenje, da mu tudi to ne pomaga dovolj, je to, da je zadnje čase ponujal neke koncesije ne le Angliji, ampak celo Franciji.

Ker je stališče Anglije povsem dvoumno,

je nemogoče izvajati zaključke za bodočnost. Če bi šlo tako, kakor so njeni državniki včasih govorili, bi morala biti ta vojna že davno izključno španska. Ali besede njenih političarjev na krmilu kmalu ne bodo več vredne kot perišče otrob v vetru in demokracija se ne bo mogla nič zanašati nanjo. Kakor je omagala v Mandžuriji, potem v Etiopiji, tako sedaj omaguje v Španiji. In niti to se ne more reči, da jo v tem vodijo njeni lastni interesi ali pa interesi miru, o katerem je nekdanj do nebes povzdigovani mister Eden toliko deklamiral. Njena politika ni preprečila Mussolinijeve pustolovščine v Afriki, brez katere španske tragedije sploh ne bi bilo, prav tako ni preprečila velikanske krvave drame, ki se je pravkar začela razvijati na Daljnem vzhodu. Njenim interesom pa je toliko koristila, da je njen položaj v Sredozemskem morju ogrožen, da ji sueški prekop in Rdeče morje ni varno, da ji fašizem, če se utrdi v Španiji, žuga prav tako kakor Franciji, in da mora metati milijarde militarizmu in marinizmu v žrelo. In da se povrh tega nevarnost vojne v Evropi prav nič ni zmanjšala, ampak je očitno večja, kot je bila kdaj koli po svetovni vojni.

Vpričo tega je vsako ugibanje o bodočnosti Španije zgolj ugibanje in le sedanost je jasna. Nadaljuje se v tej deželi "mala svetovna vojna".

Ta beseda ni prazna. Vsaj evropska je že zaradi tega, ker bo s tem, kako se konča, prizadeta več ali manj vsa Evropa. Poraz španske vlade bi bil silen udarec vsej demokraciji in mogočna pomoč fašizmu. Zmaga republikancev bi potisnila fašizem in nacizem daleč nazaj, demokraciji pa bi dala novo moč. Da bi eno kakor drugo odmevalo po vsej Evropi in prek nje in imelo stvarne posledice, je jasno kakor beli dan.

Mednarodna pa je ta vojna tudi zato, ker se na španskih tleh bojuje zmes vseh evropskih in še nekaterih drugih narodov. In sicer bojuje tako, da so zbudili pozornost vojaških izvedencev po vseh straneh.

"Prostovoljna udeležba" Italijanov in

Nemecv na strani fašistov ni nikakršna tajnost več. Koliko je teh, ni natančno dognano, nevtralni opazovalci jih pa cenijo na najmanj 100.000. Italijanom je, vsaj v prvih časih, bilo rečeno, da pojdejo v Abesinijo, kjer dobe zemljo in sredstva za obdelovanje. Ko so že bili na morju, jim je pa poveljnik povedal, da so sicer res namenjeni v Etijopijo, da pa pojdejo najprej pomagat "španskim prijateljem" zoper bogokletne anarhiste. Nemci so šli, zakaj "Befehl ist Befehl" v nacijskem rajhu prav tako kakor v kajzerjevem. Poleg teh ima Franco še Mavre, o katerih nihče ne bo mogel trditi, da so Španci in ki morajo kot zagriženi mohamedanci na čuden način reševati krščanstvo v Španiji. Oni so enostavno del Francove vojske in pobral jih je takoj v začetku po maročanskih garnizijah. Kaj jim je obljubil, da so ga tako hitro ubogali, ni bilo še nikdar povedano. Ali kdor jih pozna, ve, da brez tega ne bi bila ta napol divjaška plemena kar meni nič tebi nič šla tvegat življenje. Prelivanje krvi jim sicer ni nič tujega, ampak kadar se ne bojujejo za svojo svobodo, morajo vedeti, kakšno korist bodo imeli.

Na drugi strani pomaga največ mednarodna brigada, ki šteje do 40.000 mož. Mnogo je bilo govora o veliki množini ruskih vojakov v republikanski armadi. Sčasoma so pa opazovalci, zlasti ameriški časniki dognali, da so vse te govorice neresnične. V Španiji so ruski letalci, inženirji, strateški in taktični svetovalci, mehaniki, ni pa vojakov. Prav za prav je to razumljivo. Iz Rusije je teže priti v Španijo, kakor iz Amerike. V mednarodni brigadi jih ni skoraj nič. Prišlo je tako, da so tujece že verjeli, da sploh ni ne enega Rusa v armadi. Do tega zaključka je prišel tudi neki ameriški dopisnik, ki je iskal Ruse na vseh koncih in krajih. Pa kadar koli je zaslišal kaj slovanskega, je spoznal, ko je prišel bliže, da je bilo češko, slovaško, poljsko, slovensko, hrvaško ali bolgarsko. Neko jutro pa se je v Madridu sešel s španskim poročnikom, in ker ni bilo prav ničesar za zajtrk, mu je ponudil svojega čaja. Poročnik se mu je zahvalil angleško in na to ga je častnikar vprašal, kaj je po narodnosti. Začudil se je, ko mu je povedal, da je Rus. Še večje pa je bilo njegovo čudo, ko mu je razkril, da je

"bel" in je zapustil Rusijo zaradi boljševiške revolucije. "Vi niste Rus", je razlagal, "pa ne boste razumeli, kako strašno sem žejen ruskega zraka. Rad bi v Rusijo, in če vladajo boljševiki, sem pripravljen pomagati jim. V Parizu je mnogo Rusov, od princev do šoferjev, ki mislijo in čutijo prav tako kakor jaz. Pa nam ne zaupajo in ne moremo se vrniti. Zato smo se nekateri pridružili poljskim in drugim oddelkom in nemara dokaže to tovarišem v Moskvi, da res pošteno mislimo, pa dobimo, kadar tukaj republika zmaga, potne liste v Rusijo..."

Vsi, ki so opazovali mednarodno brigado na bojiščih, imajo za njo same besede največjega občudovanja. Neki francoski vojaški izvedenec pravi: Ta brigada se lahko meri z našo tujsko legijo, le da je prva imela več bitk zaporedoma, kot kateri koli oddelek v vsej vojaški zgodovini. Neki ameriški opazovalec je dejal: enaki so naši drugi diviziji z marinsko brigado, ki se je borila v lesu Belleau in pri Villers Cotterets. In neki angleški častnik: ta brigada je kakor "zaničevanja vredna angleška armada", kakor so Nemci imenovali naše oddelke, ki so se bojevali pri Monsu. In že pravijo vojaški pisatelji, ki zaznamujejo le vojaška dejstva brez obzira na politični pomen, da si je ta brigada pridobila največjo slavo v vsej moderni vojni zgodovini.

Iz pet in dvajsetih različnih dežel so njeni člani. Tudi Italijani so med njimi, zadnji največ v Garibaldijevem bataljonu. Irci, ki niso svojega katoličanstva pustili doma, Nemci, ki se v Španiji bojujejo zoper hitlerstvo, Francozi in mnogo Slovanov. Ameriški prostovoljci so večinoma združeni v Lincolnovem bataljonu in so prepričani, da bi jih Lincoln od srca pohvalil, če bi bil živ. Nekateri so bili v svetovni vojni, drugi pa še nikdar niso bili vojaki. Odlikovali so se v bitki pri argandskem mostu, ko so fašisti grozili, da presekajo zvezo med Madridom in Valencijo. Napadala jih je nemška in mavrska brigada. Njih je bil le bataljon. Sovražniki so imeli celo baterijo strojnih pušk. Američani so izgubili tretjino svojih mož, mrtvih in ranjenih, toda držali so hrib in pomagali ustaviti napredovanje fašistov, dokler ni bila bitka odločena. Glavno breme pri Argandi je padlo na Francoze, ki so se borili kakor za svojo grudo. Pri Jarami, južno od Madrida, je dosegel največje prizna-

nje Dombrowskijev bataljon, sestavljen večinoma iz Poljakov, Hrvatov in Nemcev.

Največja bitka je bila severno od Guadalajare. Takrat je Franco upal, da si podvrže Madrid. Čitatelji časnikarskih poročil se bodo še spominjali, da je takrat general Quiapo de Llano naznanil, da bo 15. marca v Madridu in da naskočijo rebeli takoj potem Valencijo. V začetku se je zdelo, kakor da ta baharija ni prazna. Fašisti so napredovali. Brihuega je padla. Začelo je snežiti, da ni bilo videti prsta pred nosom in ceste so se pokrile z debelim blatom. Tuji opazovalci so začeli verjeti, da je to res začetek konca. In ko se je zdelo vse izgubljeno, je nekega jutra mednarodna brigada napadla. Videti je bilo, kakor da je nemogoče. Blato, blato vse povsod. Kako naj se dvigne le eno letalo v zrak? Topovi in tanki morajo obtičati v tem močvirju. Število napadalcev se ne more primerjati s sovražnikom. In vendar je mednarodna brigada napadla.

Neki ameriški poročevalec, ki je opazoval vso bitko, pravi, da ni bilo v vsej svetovni vojni nič podobnega. "Bilo je nekaj takega, kakor fantastične pravljice, ki vam jih pripovedujejo pisatelji z velikansko domišljijo..."

Brigada se je izkocabala iz blata in snega. Pred vsakim bataljonom je bil ruski tank, devet ton težak, s španskimi vojaki. Nad glavami so se pojavila letala z Rusi, Francozi, Amerikanci, Španci, Jugoslovani. Topništvo, pehota, tanki, letala, vse je sodelovalo kakor na niti. Naenkrat so začele letalske strojne puške pokati iz dvesto žrel, tanki so rinili naprej, kakor da ni zaprek, pehota se je razvila, topovi so zagrmeli, bombe in granate so eksplodirale, in pod tem navalom se je Francova armada razbila na kose. Na tisoče mrtvih je ležalo po bojišču, več kot tisoč fašistov je bilo vjetih, ostali so se rešili z begom. Mednarodna brigada je doživela svojo največjo zmago.

Madridski bataljoni so bili na desnem krilu, francosko-belgijski na levem, v središču pa so bili Garibaldinci in Poljaki. Med temi in madridskimi civilnimi vojaki so bili Čehoslovaki, Jugoslovani in nekaj Nemcev, a ne glavni nemški oddelki. Lincolnov bataljon je imel v februarju velike izgube južno od Ma-

drida, ki še niso bile nadomeščene, pa se zaradi tega ni udeležil te bitke.

Med Amerikanci se najde skoraj vse, kar se najde doma. Največ je socijalistov in komunistov, pa so tudi demokratje in republikanci med njimi; beli in črni, protestantje, katoličani, židje, agnostiki. In tako je tudi med drugimi narodnostmi. Angleži in Irci, katoliški z juga in protestantovski s severa, ne poznajo nobene razlike, in kdor je v nevarnosti, vedno lahko računa na pomoč tovarišev, ne glede na narodnost, vero, polt ali stranko.

Ameriški oddelek je sam mednaroden. Poveljnik 15. brigade, kateri so Amerikanci dodeljeni, je general Čopić, Hrvat, nekdanji član jugoslovanske Narodne skupščine. Lincolnovemu bataljonu poveljuje stotnik Johnson, ki je nekdanj bil v ameriški armadi in je zelo priljubljen, dasi vzdržuje strogo disciplino. Stotniki strojnih pušk poveljuje poročnik Oliver Law, črnc iz Chicaga, drugi stotniki pa Kanadec stotnik Dick. Na čelu divizije je Madjar general Gall.

Razen omenjenih narodnosti, med katerimi so Francozi pač v večini, so še drugi: Danci, Švedi, Norvežani, Finci, Nizozemci in drugi. Ali vse to pri njih ne šteje. Vsi so protifašisti in demokratični duh jih veže vse. Pripravljeni so bojevati se do zadnjega, ker vidijo v fašizmu nevarnost ne le Španiji, ampak vsemu svetu in verujejo, da se španski republikanci bojujejo ne le zase, ampak za demokracijo vsega sveta.

Zunanja služba Zedinjenih držav se deli v diplomatično in konzularno. Veleposlanstev je 17, poslanstev 39, konzulatov pa 285. Diplomatična zastopstva so v glavnih mestih dežel, za katere so določena, konzulati pa največ v trgovskih središčih. Včasih je kakšen poslanik imenovan za dve ali več dežel. Tako na primer je veleposlanik za Belgijo obenem poslanik za mali Luksemburg; za Lotiško, Estonsko in Litvo je le en poslanik, prav tako za Iran in Afganistan. Z ozirom na velike stroške za reprezentacijo morejo na vodilna mesta v diplomaciji priti le bogati ljudje, ki niso odvisni od svoje plače.

Zakaj maha slon z ušesi? Marsikdo je v zoološkem vrtu ali pa v cirkusu opazil, da sloni neprenehoma migajo z ušesi, včasih počasneje, včasih hitreje. Ljudje so se čudili, zakaj. Sedaj je neki nemški učenjak dognal, da se na ta način hlade. Kadar je bolj hladno, jih le nekoliko premikajo, če pa pritisne vročina, pa kar mahajo. Mnogo krvi kroži po tenkih kožicah slonovih ušes in sapa, ki jo napravijo z miganjem, jo hladi, prav tako kakor jo hladi pes, kadar izteguje jezik in odpira gobec.

Utrinki

Kdor rad gleda, kako se zvezde utrinjajo, bo imel v nočeh od 13. do 15. novembra priliko opazovati lepo prikazen, če bo nebo jasno. Kakor od 10. do 12. avgusta, tako bo tudi omenjene tri noči krasen pogled, ko bo "padalo" na tisoče "zvezd".

Ti utrinki seveda niso nikakršne zvezde in tudi padlo jih bo kaj malo. Tu pa tam katera utegne doseči zemeljsko površino in tedaj bo imenovana "meteorit", če se pa le zakresi in izgine kakor njih večina, bo pa meteor.

Prostor med svetovnimi telesi, zvezdami, sonci, planeti, meseci, ki je po mnenju enih absolutno prazen, po drugih pa napolnjen z eterjem, je ves poln kosmičnega prahu, to je snovi, iz kakršne so sestavljena omenjena telesa. Ni pa ves ta prah droban kakor cigaretni pepel, ampak mnogo ga je zbranega v večjih ali manjših kepah, v velikih in ogromnih kamnih. Kako so te gruče nastale, je še uganaka. Le za nekatere se ve, da so ostanki razpadlih kometov. Toda kometi sami na sebi so tudi še uganke.

Nekateri kosmični kosi železa ali kamna plavajo po prostoru kakor samotarji, vsak sam zase. Včasih pa jih je združena velika množina, in če pride taka družba v območje našega sonca, nastane iz nje repatica. Taka jata meteorjev je včasih na tisoče milj široka. Čim bliže prihaja k soncu, tem hitreje se giblje. Pod vplivom sonca oddajajo meteorji nekakšno soparo, ki jo močni svetlobni valovi ženejo od sebe v podobi repa, ki neprenehoma narašča. To je tedaj komet. Naj si bo njegova pot kakršna koli, rep je vsled omenjenega vpliva vedno obrnjen od sonca. Rep velikega komete iz leta 1843 je bil, ko je bil soncu najbližji, dvesto milijonov milj dolg. Sestavljen pa je iz najredkejše sopare, ki si jo je mogoče misliti. Astronomi trdijo, da je šla zemlja v 19. stoletju dvakrat skozi tak rep pa se ni na zemlji nič čutilo.

O nekaterih kometih je znano, da so se na svojem neskončno dolgem potovanju razpadli. Njih ostanki pa še nadalje krožijo po isti poti, po kateri je romal komet, ko je bil še cel. In kadar se vrne taka čreda k nam, se "utrinjajo zvezde" da je kaj.

Sicer pa prihajajo meteorji neprenehoma v naše ozračje in včasih tudi na zemljo. Na milijone jih je vsak dan. Cenijo jih na deset do sto milijonov na dan. A kako da jih je razmeroma le malo videti? Zato, ker so večinoma neizmerno majhni. Na milijone praškov komaj za peščeno zrno velikih. Ko pridrve v zemeljsko ozračje po petdeset milj na sekundo, se vsled drgnjenja vnamejo. Če ne zgore tisti hip, opazimo svetlo črto na nebu. Drugi se razblinijo, preden prelete zrak, in le malo jih je tako velikih, da dosežejo zemljo celi. Med temi pa je nekoliko pravih velikanov, kot na primer ogromni meteorit, ki je padel v Sibiriji, pokončal cel gozd in se globoko zaril v zemljo. V prirodoslovnem muzeju v New Yorku imajo meteorit, ki je padel blizu Cape Yorka in tehtal 36 in pol ton.

Vlogo kosmičnega prahu, ki se na ta način objavlja, pa še vedno študirajo.

Naša zemlja je po računih moderne znanosti, zlasti geologije in astronomije, okrog 2000 milijonov let stara. To ni prazno ugibanje. Po astronomskih opazovanjih ne bi mogla biti starejša kot 3000 milijonov let. Najstarejše rude, ki so jih našli, so pa okrog 1500 milijonov let stare, kar so izračunali na podlagi časa, ki je potreben, da je nastal vsled radijacije uranija svinec. Zemlja je dete sonca. O njenem postanku splošno mislijo, da je ogromna zvezda, hiteča mimo, vplivala na sonce tako, da se je dvignil velik val in odtrgal od sonca. Ta masa žarečih plinov se je polagoma toliko ohladila, da je postala tekoča in se sčasoma deloma strdila.

Zemlja ima jedro, ki mora biti po vseh opazovanjih in računih zelo težko in vroče. Najbrže je sestavljeno poglavito iz železa in delov nikla. Železa je vse polno na zemlji in v soncu, in v meteoritih najdejo največ tega elementa, pomešanega z niklom. Nad jedrom je dva tisoč milj debela plast skalovja, najbrže tako zvanega dunita, katerega se najde prav malo na površju, in nad to plastjo je razmeroma tenka skorja, na kateri živimo. Na zemlji in v njeni notranjosti so našli 90 kemičnih elementov, toda 99 in pol odstotkov vrhovnih plasti obsega le 11 teh elementov. Za spoznavanje zemeljske sestave se je mnogo zahvaliti seizmologiji in njenemu opazovanju in preračunavanju valov, ki nastanejo ob potresih.

Kljub temu, da je 2000 milijonov let v primeri s človeškim življenjem zelo dolga doba, se vendar zdi, da je zemlja še mlada in da ima pred sabo mnogo več bodočnosti kot preteklosti za sabo. To velja tudi za človeštvo. Ni več kot nemara milijon let, odkar se je prvo človeku podobno bitje pojavilo na zemlji, kar navadno imenujemo zgodovino, pa ni starejše od kakšnih šest tisoč let. Seveda odkriva znanost tudi na tem polju vedno več in zna vsak dan več povedati o starejši preteklosti človeškega rodu.